

SOSIALØKONOMEN

3

MARS 1959

AV INNHOLDET:

Øver til 45 timers arbeidsuke

Produktivitet og
produktivitetsmål

Skatt på gevinst

Torskefiskeutvalgets innstilling

Justeringsforhandlingene

SOSIALØKONOMEN

Tidligere Stimulator

Utgitt av Sosialøkonomisk Samfunn

Nr. 3 - 12. årgang - mars 1959

Sosialøkonomen

Det er nå ett år siden Sosialøkonomen kom ut med sitt første nummer, og jubileet markeres ved at bladet har fått en utstyrsmessig ansiktsløftning som forhåpentlig vil falle i lesernes smak.

Samtidig har bladet fått ny redaksjon. Harald Hanssen-Bauer og Gunnar Fløystad har på grunn av andre gjøremål bedt seg løst fra sine verv, etter å ha ydet en stor innsats for bladet i dets første vanskelige år. Det er i første rekke takket være de to redaktørenes aldri sviktende interesse og pågangsvilje at Sosialøkonomen allerede har fått et ansikt og har vunnet en solid posisjon blant økonomer.

Det har ikke vært lett å finne noen til å ta over etter de avgående redaktørene. Det er også først og fremst derfor, og ikke bare et utslag av Parkinson's lov, at redaksjonsstaben nå er blitt fordoblet.

*

Den nye redaksjonen vil forsøke å bygge videre på det grunnlag som er lagt. Sin endelige form har Sosialøkonomen ennå ikke funnet. Som sine forgjengere vil den nye redaksjon arbeide for å komme dit at bladet fyller de oppgaver som er trukket opp i innstillingen fra Organisasjonskomitéen av 1957 og godkjent av Samfunnets generalforsamling. Men skal disse bestrebelsene føre fram, trenges det aktiv medvirkning fra med-

lemmenes side. Redaksjonens jubileumsappell til medlemmene er derfor:

Skriv artikler, bidra med annet stoff.

Kom med ideer, forslag eller kritikk.

Gå inn for å skaffe flere lesere — både innenfor og utenfor sosialøkonomenes rekke.

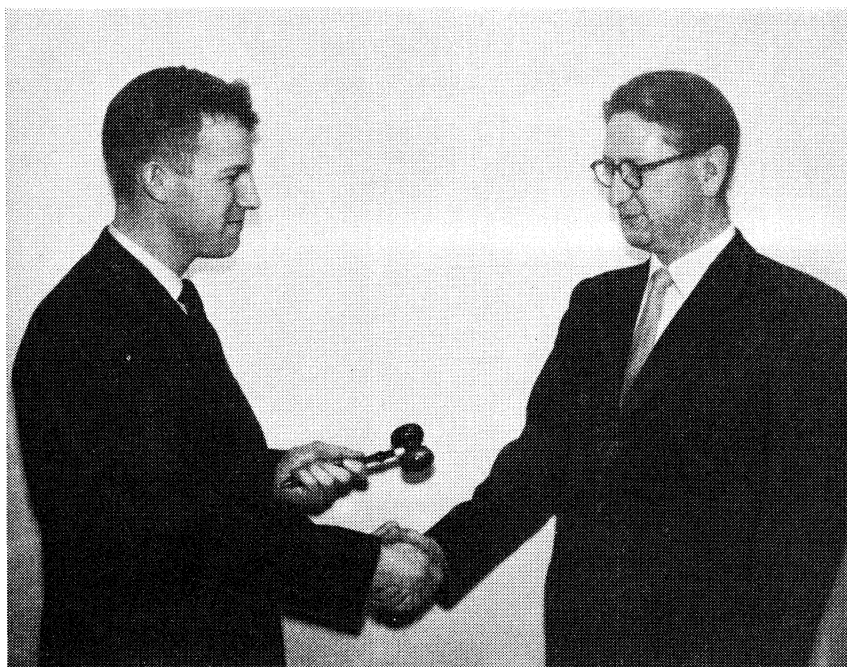
Arbeidstidsforkortelsen

I statsråd den 30. januar i år ble det oppnevnt et utvalg for å undersøke virkningene av at den nye Arbeidervernloven reduserer den maksimale arbeidstid fra 48 til 45 timer pr. uke. Innenfor den offentlige komiteeverden utmerker dette utvalget seg ved at samtlige medlemmer — i alt 5 — er sosialøkonomer. Vi bringer i dette nummer et intervju med formannen, byråsjef Otto Chr. Hiorth, som gir en orientering om utvalgets arbeid.

Landsorganisasjonen og Arbeidsgiverforeningen har sendt ut en felleserklæring om at arbeidstidsforkortelsen ikke må føre til lavere produksjon. Det blir derfor av særlig interesse å bringe på det rene hvordan produktiviteten påvirkes av at arbeidstiden forkortes. Om produktivitet og produktivitetsmål skriver konsulent Arne Amundsen i en artikkel i dette nummer.

Siden sist

Formannsskifte

På generalforsamlingen 18. mars ble konsulent Egil Bakke valgt til ny formann i Sosialøkonomisk Samfunn etter byråsjef Erik Botheim.

Den nye formannen er 31 år gammel og cand. oecon. fra 1952. Etter eksamen oppholdt han seg i to år i USA, hvor han studerte ved University of Minnesota. Høsten 1954 vendte han tilbake til gamlelandet og ble ansatt i Økonomiavdelingen, hvor han senere har gjort en rask karriere.

Bakke har i to år vært sekretær i styret for Statsgruppen, og i fjor var han medlem av arbeidsutvalget for Samfunnets høstkongress.

Sosi-A-tetsnytt

Eskild Jensen (c. o. 1952) har midlertidig forlatt Økonomiavdelingen og har tiltrådt stilling ved Norges delegasjon til OEEC.

Ragnar Høgelid (c. o. 1956) har sluttet i sin førstesekretærstilling i Økonomiavdelingen og er blitt leder av Områdeplanleggingskontoret i Sogn og Fjordane.

Rolf Hasselgård (c. o. 1957) gikk 1. mars fra sekretærstilling i Statistisk Sentralbyrå til førstesekretærstilling i Rasjonaliseringsdirektoratet.

Frank Rønning (c. o. 1958) gikk 1. mars fra sekretærstilling i Statistisk Sentralbyrå til konsulentstilling i Industriforbundets Rationaliseringskontor A/S (IRAS).

John Eid (c. o. 1957) er blitt tilsatt som forskningsstipendiat ved Norges Landbrukshøgskole og forlater i april sin sekretærstilling i Statistisk Sentralbyrå.

Vi gratulerer

Johan Frøland (c. o. 1955) og Elisabeth Seiirtun som giftet seg 14. mars.

Exit Botheim

Selv om de aller fleste av oss håpet at Erik Botheim skulle la seg overtale til å fortsette som formann i Samfunnet nok en periode, kom det neppe som en overraskelse for noen at han nå trakk seg tilbake fra dette vervet. Fire år på en slik post er under en hver omstendighet ikke lite av en prestasjon. Og når så de fire årene falt sammen med den første oppbyggingsperioden for Samfunnet i dets nye skikkelse, samtidig som formannsvervet ble utført med den entusiasme og innsatvilje som Botheim har lagt for dagen, kan vi ikke si noe på at han nå gjerne vil ha avlastning.

Men vi vil gjerne at han skal vite at denne innstillingen er uttrykk for en viss resignasjon hos Samfunnets medlemmer. Når vi gir slipp på ham som formann, er det bare fordi vi statuttmessig og anstendigvis ikke kan presse ham til fortsatt å bære den største børen.

Vi vil også at Botheim skal vite at vi alle er ham dypt takknemlige for det store arbeid han har nedlagt for foreningen og dermed for faget og alle sine sosialøkonomiske yrkesfeller.

Den takk vi vil rette til ham er imidlertid rent foreløpig. Selv om han i denne omgangen har veket formannsplassen, vil vi ikke avskrive den mulighet at vi skal få se ham der igjen. Og i alle tilfelle regner vi sikkert med at han fortsatt vil bli å finne blant dem som aktivt engasjerer seg i Samfunnets arbeid. Disse linjer må derfor ikke oppfattes som hyllest ved noe slags teppefall, men heller som trang til å applaudere for åpen scene.

Botheims innsats i Samfunnet begrenser seg ikke bare til de siste fire år. Også i den gamle foreningen var han aktivt med, og grunnlaget for hans formannsverv etter omleggingen av Samfunnet la han selv ved sin ledelse av den komiteen som trakk opp retningslinjene for omleggingen. Trass i at det — heldigvis — fort-

(Forts. side 24).

Over til 45 timers arbeidsuke

Økonom-utvalg skal undersøke virkningene av nedsatt arbeidstid

Regjeringen har oppnevnt et fem-mannsutvalg for å undersøke virkningene av at den maksimale arbeidstid settes ned fra 48 til 45 timer pr. uke. Utvalgets medlemmer, som alle er sosialøkonomer, er byråsjef Otto Chr. Hiorth, formann, avdelingssjef Hans Bjaaland, cand. oecon. Kjell Holler, byråsjef Arne Haarr og konsulent Steinar Sørbotten.

— Hvorfor ble dette utvalget nedsatt? spør vi formannen, byråsjef Otto Chr. Hiorth.

— Det foreligger nesten ikke erfaringsmateriale fra andre land eller tidligere tider som gjør det mulig å forutsi hvordan en nedsettelse av arbeidstiden virker på produktivitet og produksjon, og den forkortelse vi har fått fra 1. mars, må regnes som en enestående anledning til å øke våre kunnskaper på dette område. Det var LO som tok opp kravet om at staten nedsatte et ekspertutvalg for å undersøke virkningene. Det ble tydelig uttalt at LO's interesse hadde sammenheng med spørsmålet om hvor raskt man skal ta opp kravet om 42 eller 40 timers uke. Arbeidsgiverforeningen støttet LO's henstilling om oppnevning av et ekspertutvalg, men tok selvsagt forbehold om at det ikke måtte tolkes som noen innrømmelse overfor framtidige krav om arbeidstidsnedsettelse.

— Er det først og fremst virkningen på produktivitet og produksjon dere skal undersøke?

— Det må innrømmes at det er dette spørsmål som har størst interesse. Men nedsettingen av den normale arbeidstid får virkninger også på mange andre felter som har krav på interesse. Før det første bør man få brakt på det rene hvor store utslag nedsettingen gir i den faktiske arbeidstid. Det er jo mulig at nedsettelsen av den normale arbeidstid delvis blir oppveid ved mer overtidarbeid og mindre fravær. Videre vil det ha interesse å se om arbeidstiden endres for de grupper som fra før har en arbeidstid under 45 timer, og som etter hovedavtalen ikke skal ha noen nedsettelse. Store grupper av lønnstakere står videre utenfor organisasjonene, og de har ikke krav på større nedsettelse enn de loven fastsetter, nemlig 1½ time i år og 1½ time i 1960.

En rekke spesielle virkninger får vi innen de

tjenesteytende næringer hvor produksjonen må opprettholdes, f. eks. i varehandel, kommunikasjonsvesenet, sykehus, hoteller og restauranter. Vil virkningen her bli dårligere service (kortere åpningstider, fullere trikker og busser, dårligere betjening av pasienter og kunder), vil den tidligere standard kunne opprettholdes med den nåværende arbeidsstokk, eller må bedriftene tilsette flere folk?

— Har dere lagt opp noen arbeidsplan for hvilke undersøkelser som skal gjøres og hvordan de skal gjøres?

— Foreløpig har utvalget bare hatt ett møte, og vi ble der enige om iallfall foreløpige retningslinjer for arbeidet. Først vil vi gjennom LO og NAF samle inn oppgaver om hvilke kollektive avtaler som er gjort om måten forkortelsen skal gjennomføres på. Særlig interesse har det her å se hvor alminnelig ordninger med fri annen hver lørdag og ekstra feriedager ellers i året vil bli. Sannsynligvis vil slike avtaler i stor utstrekning bli ordnet på bedriftsplanet, og vi håper at Arbeidsgiverforeningen senere i vår vil foreta en mer omfattende undersøkelse på dette område. Ved samme anledning bør bedriftene forespørres om hvilke endringer de har foretatt i produksjonsplaner, f. eks. skiftordninger, åpningstider, ruteforandringer osv. og om eventuelle økninger av arbeidsstokken. Utvalget må her sannsynligvis foreta sin egen undersøkelse for bransjer som ikke dekkes av Arbeidsgiverforeningen.

Fra den løpende statistikk vil vi få inn tall for hvordan den faktiske arbeidstid pr. arbeider utvikler seg for industri- og bygningsarbeidere, og oppgaver over overtidsarbeid, fravær og arbeidernes fortjenester. I forbindelse med de større lønnsundersøkelser vil vi kunne få inn oppgaver som viser arbeidstiden for de grupper som allerede ligger under 45 timers grensen.

— Alt dette er sikkert interessant nok, men det virkelig store spørsmål er jo, som De har innrømmet, virkningen på produktivitet og produksjon. Hvordan vil dere skaffe opplysninger på det området?

— Spørsmålet kan for det første reduseres til et spørsmål om produktivitet. Får vi tall for hvordan produktiviteten påvirkes, vet vi også, når vi kjenner sysselsettingen og faktisk arbeidstid pr. arbeider, hvordan det går med den samlede produksjon.

Vanskelighetene med å måle virkningene på produktiviteten ligger i at også andre faktorer som regel vil påvirke produktiviteten samtidig. Hvis f. eks. etterspørselen etter industriprodukter øker i tiden framover, vil bedriftene kunne øke produksjonen betydelig uten nevneverdig øking av sysselsettingen. Større etterspørsel vil derfor isolert resultere i økt produktivitet. Flere og bedre maskiner virker på samme måte. Prinsipielt har en to hovedveier å gå for å undersøke hvordan den nedsatte arbeidstid virker på produktiviteten. Man kan gjøre detaljerte og intensive undersøkelser innen et utvalg av bedrifter og her søke å isolere alle virkninger på produktiviteten som ikke direkte skyldes den nedsatte arbeidstid. Den annen metode er å støtte seg på produksjonsstatistikk for hele bransjen, dvs. Byråets. Siste ord er sikkert ennå ikke sagt om hvilke av disse metoder vi skal bygge på, men foreløpig er iallfall jeg for min del sterkt i favør av bare å bygge undersøkelsene på Byråets statistikk.

— Når kan vi vente utvalgets innstilling?

— Jeg kan ikke se at det her er grunnlag for noen innstilling i vanlig forstand. Vi har avtalt med departementet at vi skal sende over resultatene av våre registreringer og undersøkelser etter hvert som de blir ferdig. Det er ikke vår oppgave å gi noen form for tilråding om den videre politikk på området.

— For å si det på en annen måte da, når regner dere å kunne avslutte undersøkelsene?

— Skal vi basere oss på produksjonsstatistikken med hensyn til virkningene på produktiviteten, må vi vente til vi får tallene for 1960. De vil ikke foreligge før ved årsskiftet 61/62, så før sommeren 1962 kan vi neppe regne oppdraget som avsluttet. Det kan virke urimelig at vi må vente over 3 år for å få brakt på det rene hva som skjer i dag, og vi må nok i mellomtiden forsøke å finne fram til noen foreløpige tall. Vi har festet oss ved at vi bør kunne dra nytte av den månedlige produksjonsindeks, løpende oppgaver over sysselsetting og timeverk og lønnsstatistikens tall for akkordfortjenester. Det er mulig at vi ved å studere den tidligere og den kommende utvikling i akkordfortjenesten i de enkelte bransjer kan trekke visse slutninger om produktiviteten.

— Slike og andre av de undersøkelser dere skal foreta bygger vesentlig på Byråets statistikk. Ville det ikke vært naturlig om Byrået også hadde stått for den videre analyse og gransking av tallene?

— Det er først og fremst et spørsmål om ressurser. Byrået arbeider med et stramt budsjett og knapt personale i forhold til de oppgaver det alt har påtatt seg, og kan vanskelig påta seg ekstraoppgaver. Det er administrativt vanskelig å få bevilget penger til nye stillinger ved en bestående institusjon. Øyensynlig er det lettere å få bevilgning til nye utvalg eller komiteer.

— Kan De nevne andre undersøkelser som bør foretas?

— Uten å love at utvalget kommer til å undersøke forholdene, vil det være verdifullt om en kan få fram noen opplysninger om bedriftenes og lønnstakernes tilpasning til den kortere arbeidstid. Vil den f. eks. føre til større maskininvesteringer eller til større press for merkantil rasjonalisering i form av færre funksjonærer? For lønnstakerne får en spørsmålet om hvordan arbeidstidsforkortelsen virker på etterspørselsstrukturen. Vil behovet for f. eks. reiser, litteratur og sportsutstyr øke? Som De skjønner er det nok av problemer å ta fatt i.

Ved å tegne

livsforsikring med familietillegg

kan De trygge familien med et beløp som virkelig monner mot et overkommelig utlegg til premie.

Eksempelvis kan en 28-årig økonom som nylig har giftet seg — eller som er klar over at det nu er på tide å gjøre det — for en årlig premie på kr. 385,— få en forsikring på kr. 10 000,— som utbetales ved hans 70. år eller tidligere død, med familietillegg som sikrer utbetaling av det femdobbelte beløp — kr. 50 000,— — ved død i de første 20 år.

Ved død innen 1. januar 1964 garanterer Norske Liv dessuten et tillegg som i dette tilfelle utgjør 15%, slik at den samlede utbetaling ved død før 1. januar 1964 blir kr. 57 500,—.

NORSKE LIV
Stiftet 1844

Produktivitet og produktivitetsmål

Av cand. oecon. Arne Amundsen

Av mange grunner er det av interesse å finne tallmessige uttrykk for i hvilken grad endrede produksjonsmåter eller endret teknikk fører til endringer i produksjonens effektivitet. Det kan synes nærliggende å hevde at forholdstallet mellom produksjonsresultatet og den innsats som er gått med for å produsere dette resultat er et tilfredsstillende mål for effektiviteten av en produksjonsprosess. En økning i dette forholdstallet må jo bety at det i gjennomsnitt blir større produksjonsresultat regnet pr. innsatsenhet, og det kan synes nokså opplagt at økningen må tolkes som en effektivitetsforbedring.

Det er imidlertid ikke vanskelig å finne eksempler på at det fører til urimeligheter å definere effektiviteten av en produksjonsprosess ved forholdstall av denne typen. Forholdstallet mellom produksjonsresultat og innsats vil nemlig kunne variere en del når bedriften øker eller innskrenker sin produksjon som følge av markedsforholdene. Forholdstallet kan f. eks. synke noe når produksjonens omfang økes, men stige igjen når produksjonens omfang avtar. Disse variasjonene har ikke noe med endringer i effektivitet å gjøre, men avspeiler bedriftens markedstilpasning under en gitt produksjonsstruktur (uendret teknikk).

Det er overveielser av denne art som ligger til grunn for at en i produksjonsteorien oppfatter effektivitetsforbedringer som ensbetydende med en endring i produktfunksjonens form. En endring i produktfunksjonens form vil vi ha hvis det er noen kombinasjoner av innsatsfaktorer som gir produksjonsresultat forskjellig fra hva de ga før. Også denne definisjonen dekker klart nok det idemessige innhold i effektivitetsbegrepet. Den vesentlige forskjell ligger i at vi nå «holder øye med hvert enkelt punkt på produktfunksjonen».

Det er i de senere årene blitt svært alminnelig å bruke arbeidskraftens gjennomsnittsproduktivitet som mål på produksjonsteknisk effektivitet. Et utsagn om at produktiviteten er økt så og så mye over en viss periode bygger i alminnelighet på variasjonene i en indeks for produksjon pr. timeverk, og det er åpenbart at slike utsagn tolkes i betydningen effektivitetsforbedringer. Det skulle derfor være av en viss interesse å klarlegge under hvilke betingelser variasjonene i en indeks for produksjon pr. timeverk gir uttrykk for en-

dringer i produktfunksjonens form. Hvis slike betingelser kan formuleres på en slik måte at det blir mulig å undersøke om de faktisk er oppfylt, vil vi kunne avgjøre i hvilke situasjoner det er berettiget å bruke produksjon pr. timeverk som indikator på effektivitet i produksjonsteoriens forstand, og i hvilke situasjoner det ikke er berettiget. Vi skal i det følgende ta for oss disse spørsmålene under sterkt forenklende forutsetninger.

Vi skal betegne produsjonsvolumet i en sektor med X_t , arbeidsinnsatsen med N_t og kapitalinnsatsen med K_t , idet alle størrelsene gjelder perioden t . Da er arbeidskraftens gjennomsnitts-

produktivitet definert som $Y_t = \frac{X_t}{N_t}$. Vi skal her

knytte framstillingen til de prosentvise endringene i disse størrelsene, og vi betegner prosentendringene over perioden t med de tilsvarende små bokstaver, altså henholdsvis x_t , n_t , k_t og y_t . Mellom de prosentvise endringene y_t , x_t og n_t vil det da tilnærmet være sammenhengen

$$(1) \quad y_t = x_t - n_t.$$

Vi skal videre forutsette at det for sektoren gjelder en produktfunksjon hvor bare innsatsfaktorene arbeidskraft og kapital er spesifisert, og at formen på denne funksjonen er slik at følgende relasjon gjelder mellom prosentendringene:

$$(2) \quad x_t = a n_t + b k_t.$$

For infinitesimale verdier av n_t og k_t legger ikke (2) særlig sterke bånd på formen av produktfunksjonen. Formelen gir da det totale differensial av X_t regnet i relative tilvekster. Koeffisientene a og b er grenseelastisitetene med hensyn på henholdsvis arbeidsinnsatsen og kapitalinnsatsen. Vi skal legge en noe strammere forutsetning til grunn, nemlig at (2) gjelder — iallfall som en tilnærming — over et visst variasjonsområde med konstante verdier av a og b . Det er det samme som å si at produktfunksjonen er en Cobb-Douglas-funksjon over dette variasjonsområde.

Så lenge produktfunksjonen gjelder uendret må det på grunn av (1) og (2) være følgende sammenheng mellom de prosentvise endringene

i arbeidskraftens gjennomsnittsproduktivitet og prosentendringene i innsatsfaktorene:

$$(3) \quad y_t = (a - 1) n_t + b k_t.$$

Hvis størrelsen av a og b er kjent, og vi har observasjoner for n_t og k_t , kan vi ved hjelp av denne formelen regne ut de prosentendringene fra periode til periode vi ville ha fått i arbeidskraftens gjennomsnittsproduktivitet, dersom produktfunksjonen hadde holdt seg uendret. Trekker vi denne beregnede størrelse fra den faktisk observerte prosentendring for arbeidskraftens gjennomsnittsproduktivitet, finner vi den komponenten som skyldes endringer i produktfunksjonens form, dvs. den komponenten som i produksjonsteoriens forstand gir uttrykk for endringen i produksjonens effektivitet.

For at dette resonnementet skal ha noen praktisk verdi, må vi kjenne størrelsen på koeffisientene a og b . Hvis vi sier at for industrien her i landet sett under ett er a av størrelsesordenen 0,5 og b av størrelsesordenen 0,3, må dette tas som en grov gjetning. Den er imidlertid ikke helt uten holdepunkter. For det første gir en del økonometriske undersøkelser fra forskjellige land resultater av denne størrelsesordenen. For det annet vet vi fra produksjonsteorien at bedriftenes markedstilpasning under visse betingelser, som det ikke synes urimelig å anta er oppfylt (tilnærmet), vil være slik at lønnsandelen (forholdstallet mellom lønninger og produksjonsverdi) blir lik arbeidskraftens grenseelastisitet, altså lik a . Og lønnsandelen i industrien er av størrelsesordenen 0,5.

Dersom vi bruker disse anslagene for a og b i (3), får vi

$$(4) \quad y_t = -0,5 n_t + 0,3 k_t.$$

Hvis variasjonene i n_t og k_t er slik at høyresiden er lik null, dvs. hvis

$$(5) \quad k_t = 1,67 n_t$$

så vil det ikke kunne forekomme andre endringer i arbeidskraftens gjennomsnittsproduktivitet enn de som skyldes endringer i produktfunksjonens form. Relasjon (5) er med andre ord betingelsen for at den faktisk observerte endring i arbeidskraftens gjennomsnittsproduktivitet utelukkende gir uttrykk for endringer i produktfunksjonens form.

Det er interessant å merke seg at relasjon (5) har vært tilnærmet oppfylt for industrien her i landet i flere av etterkrigsårene, etter foreliggende nasjonalregnskapstall å dømme.

Stipendier

Søknadsskjema fås ved henvendelse til Utenriksdepartementets kontor for kulturelt samkvem med utlandet, Roald Amundsensgt. 6 IV, Oslo.

Franske statsstipend 1959/60

Den franske stat stiller endel stipend til rådighet for norske viderekomne studenter eller ferdige kandidater, fortrinnsvis under 30 år, til studieopphold av opptil 8 måneders varighet i Frankrike i det akademiske år 1959/60.

Stipendiene beløper seg til fr. frcs. 36 000 (ca. n. kr. 525,—) pr. mnd. Hjemreisen blir dekket helt eller delvis, i forhold til studieoppholdets varighet.

Det legges vekt på at flest mulig fagområder er representert blant stipendiatene, også de teknisk-naturvitenskapelige.

Godt kjennskap til fransk er en fordel, men for de stipendiater som ikke har tilstrekkelig øvelse er det anledning til å søke om ekstra språkstipend. Disse stipendiene er på fr. frcs. 90 000 og skal brukes til 2½ måneders lynkurs i fransk etter den audiovisuelle metoden, som holdes i Besancon i tiden 15. august til 30. oktober 1959.

Søkere bes opplyse om de har behov for og ønsker å delta i dette kurset. Søknadsfrist *onsdag 1. april*.

Sommerstipend til Frankrike 1959

Den franske stat stiller et par stipend a fr. frcs 36 900 til rådighet for norske viderekomne studenter eller kandidater som ønsker å delta i «Rencontres Internationales», som i tiden 6. til 31. juli i år arrangeres av College Europeen des Sciences Sociales et Economiques ved Universitetet i Paris.

Kurset vil behandle følgende emner:

1. uke: Problemes Politiques.
2. uke: Vie Economique en France et en Europe
3. uke: Fondements de la Culture Européenne
4. uke: Questions Sociales (France - Outre-Mer - Europe)

Det vil bli arrangert ekskursjoner til Nasjonalforsamlingen, til fabrikker og museer o. l.

Gode kunnskaper i fransk er absolutt nødvendig. Søkere må være kontoret i hende *innen 1. april 1959*.

Nederlandske statsstipend 1959/60

Det nederlandske undervisningsministerium vil sannsynligvis tilby følgende stipend for det akademiske år 1959/60 og for sommeren 1959:

1. 2 stipend, antagelig på fl. 2 700,— hver, for norske viderekomne studenter ved universitet, høyskole eller kunsthøgskole for 9 mndr.s studieopphold ved tilsvarende institusjon i Nederland. Reisen dekkes ikke, men stipendiatene fritas for studieavgifter. Det kreves et visst kjennskap til nederlandsk.
2. 2 forskningsstipend, antakelig på fl. 450,— pr. mnd. for studieopphold av minimum 4 og maksimum 12 ukers varighet. Disse stipendiene er beregnet på søkere som har avsluttet sin universitets- eller høyskoleutdannelse og som ønsker å drive selvstendig videregående studier i Nederland. Reisen dekkes ikke. Søknadsfrist *lørdag 11. april*.

Skatt på gevinst

Noen betraktninger om konsekvensene av en Høyesterettsdom.

Av cand. oecon. Gerhard Stoltz

Ved dom av 6. desember 1958 har Høyesterett gjennomført en tolkning av Skattelovens bestemmelser om salgsgevinster for verdipapirer, som strider mot en hittil ganske utbredt oppfatning. Det er derfor rimelig at enkelte har spekulert litt på hvilke konsekvenser dommen kan få for verdipapirmarkedet.

Det er byskattelovens § 37 (l.sk.l. § 43) som gir regler for skattlegging av gevinst. Den bestemmer at salgsgevinster, med visse unntak, regnes som inntekt. På tilsvarende måte bestemmer § 39 at «tap ved avhendelse av sådan art som omhandlet i § 37 kan fordres fradratt utbyttet av den skattepliktiges andre næringer eller inntektskilder».

En av de ting som er uttrykkelig unntatt fra bestemmelsene i § 37 er verdipapirer. For dem kan man følgelig heller ikke kreve fratrasket tap ved anvendelse.

Det er imidlertid på det rene at unntaket for verdipapirer ikke gjelder ubetinget. For å sitere nevnte høyesterettsdom: «Det er fastslått som sikker rett at gevinst og tap ved avhendelse av verdipapirer skal tas i betraktning ved inntektsbeskatningen etter de alminnelige regler i byskattelovens § 36 og § 38 d når avhendelsen går inn under skattyterens næring, og at den spesielle bestemmelse om verdipapirer i § 37 annet ledd i så fall ikke gjelder.»

Her kan det åpenbart bli adskillig rom for diskusjon om når en avhendelse kan sies å gå inn under skattyterens næring, og når den ikke gjør det. Det gjelder spesielt for alle de foretak som ikke regelmessig, man bare leilighetsvis foretar plasseringer i verdipapirer. Det kan f. eks. være foretak som har sitt hovedformål i «realsektoren», men som i visse perioder kan finne det nødvendig å sitte med relativt store beholdninger av fordringskapital. Er det da en del av deres næringsvirksomhet å plasere disse midler slik at de gir størst mulig avkastning (realisasjonsgevinst medregnet), eller er det disposisjoner vi må betrakte som helt uavhengige av virksomheten forøvrig?

Den sak Høyesterett nå har dømt i gjaldt et skipsaksjeselskap (A/S Laboremus) som plasserte forliserstatninger det mottok i 1947 og 1948 i verdipapirer. Da det gikk til innkjøp av ny tonnasje ble midlene skaffet blant annet ved salg av disse papirene, og av et par poster som selskapet satt med fra tidligere. Ved salget oppsto en kurs-

gevinst, som ved ligningen ble regnet med til inntekten. Selskapet hevdet at gevinsten kom inn under fritaket i skatteloven (bysk.l. § 37), og gikk til sak for å få ligningen underkjent. Det fikk medhold i Oslo Byrett, men Høyesterett har nå gjort om dommen.

Høyesterett kom altså til det resultat at de avhendelser saken gjaldt måtte sees som et ledd i utøvelsen av selskapets næring. Denne er riktignok skipsrederi, og ikke omsetning av verdipapirer, men «den disponering av forliserstatningen som her er skjedd, går inn som et naturlig ledd i driften av selskapets næring som skipsrederi». Det at selskapet hadde plassert noe av sin kapital på denne måten, kunne «ikke berøve den karakteren av driftskapital for rederivirksomheten.» (Uttrykket driftskapital er her åpenbart brukt i en videre mening enn vanlig i økonomisk litteratur). Denne oppfatning ble gjort gjeldende også for verdipapirer selskapet hadde ervervet for innseilte midler.

Dette er det avgjørende punkt i Høyesteretts begrunnelse. Retten har bare uttalt seg om den konkrete sak. Det følger derfor ikke av dommen at et foretak i «realsektoren» vil være skattepliktig for enhver gevinst, eller fradragsberettiget for tap, ved salg av verdipapirer. På den annen side kan det i dag være at ikke så få bedrifter har midler plassert i aksjer, som de regner med å avhende igjen når det blir nødvendig for driften av deres egentlige virksomhet. De vil nå måtte regne med muligheten av at de vil bli avkrevd skatt for kursgevinster som de, da de foretok plasseringen, kanskje regnet med ville være skattefrie.

*

Det er to spørsmål det er naturlig å stille i forbindelse med Høyesteretts dom. For det første: Er gjeldende rett, slik den kommer til uttrykk i dommen, rimelig og riktig fra et økonomisk synspunkt? For det andre: Hvilke konsekvenser vil den få for omsetningen av verdipapirer? Det første spørsmålet gjelder blant annet bedriftenes adgang til i noen grad å sikre midler som de i øyeblikket ikke kan eller vil anvende i sin egentlige næring mot inflasjonstap. Dette skal vi ikke ta opp her. Det vi skal behandle er virkningene på verdipapir-markedene.

Det er vanskelig å si noe om rekkevidden av dommen. Det finnes ikke noe sted opplysninger

om hvor stor rolle personer (fysiske eller juridiske) som hittil har regnet med skattefrihet, men nå må vente å bli beskattet for salgsgevinst, spiller i markedet. For alt vi vet kan den reelle betydning av dommen for markedet som helhet være svært liten. Men vi kan analysere virkningen av en endring for slike personer ved å drøfte konsekvensene av at det innføres skatt på salgsgevinst i sin alminnelighet i et marked hvor den har vært fri for skatt.

Dommen har allerede gitt anledning til kommentarer når det gjelder virkningene på omsetningsforholdene for verdipapirer. Det kan være verd å se litt nærmere på den argumentasjon som føres. Den løper etter følgende linjer: Når kursene stiger vil det bli langt mellom selgerne, og kursene vil derfor stige sterkere enn de ville ha gjort om salgsgevinstene ikke ble beskattet. Når kursene faller vil derimot villigheten til å selge være større, og kursfallet vil bli påskyndet. På denne måten blir kurssvingningene sterkere enn de ellers ville vært.

Denne tankegangen kan ved første øyekast virke ganske rimelig. Det ser f. eks. ikke rart ut at en eier vil betenke seg på å selge verdipapirer som har steget i verdi, hvis f. eks. 60 prosent av gevinsten går bort i skatt. Men på den andre siden: Hva tjener han på å la være å selge? Salget er den eneste måten han i det hele tatt kan få tak i en kursgevinst på, og 40 prosent av den er jo i alle fall større enn null.

At tankegangen ikke fører frem kan man også se av følgende: Sett at det er riktig at det blir lenger mellom selgerne når kursene stiger, hvordan er det så med kjøperne? Er det slik at det for hver som ikke vil selge, men ville ha gjort det ved skattefrihet for gevinsten, er en som ikke vil kjøpe, fordi den ventede nettoavkastning blir mindre på grunn av skatten? Og er det slik at det for hver som ønsker å selge når kursene faller for å kunne skrive av tapet, er en som kan tenke seg å kjøpe fordi han i verste fall ikke vil tape mer enn f. eks. 40 prosent av et eventuelt videre kursfall?

Slike spørsmål kan vi ikke uten videre svare ja eller nei på. Men bare det at vi kan stille dem gir en pekepinn om at det resonnementet vi har referert er ufullstendig.

*

Skal man komme videre med problemet er det ikke hensiktsmessig å tenke i kjøpere og selgere i markedene for verdipapirer. Det er lettere å tene i «holdere». Pr. et bestemt tidspunkt eksisterer det visse mengder av de forskjellige verdipapirer. Deres kurser må gjøre de mengder publikum ønsker å ha i sine beholdninger like med de beholdninger som finnes. En kurs lavere enn dette ville ha ført til at noen ønsket å øke sine beholdninger. Gjennom kjøpstilbud ville dette bli klart, og konkurransen mellom dem som ønsket å øke beholdningene ville drive kursen opp. En lignende tilpasning den andre veien ville man fått om man

startet med en for høy kurs. Alt dette er god gammel lærebokoppskrift.

For mange som eier verdipapirer spiller kanskje kursutvikling og markedsutsikter liten rolle. Men i de markeder det her er tale om, vil det alltid være en stor gruppe som treffer sine disposisjoner med det formål å få fortjeneste. Disse må stadig ta beslutninger om sine plasseringer, og vil gjøre det på grunnlag av den eksisterende kurs og av sine forventninger om løpende avkastning og kursutvikling.

Det spørsmål vi nå må stille er: Hvordan vil skattlegging av gevinst ved salg virke på lysten til å holde et verdipapir? Eller mer spesielt: Hvordan vil den virke på de marginale beholdninger, dvs. beholdninger som eierne under den gjeldende kurs akkurat såvidt foretrekker å holde fremfor å kvitte seg med?

For å drøfte dette i en enkel form, la oss forutsette at det bare finnes to finansobjekter: kontanter, og et verdipapir som er gjenstand for omsetning, men ikke kan brukes til betalinger. Det kan være ettertraktet av forskjellige grunner, f. eks. fordi det gir avkastning, eller fordi det representerer eiendomsrett til realkapital. Det spiller mindre rolle hva som ligger bak, hovedsaken er at det har en pris, uttrykt i kontanter, som kan variere.

En person, som på et bestemt tidspunkt skal velge mellom å holde en viss kapital i kontanter eller i verdipapirer må ta følgende forhold i betraktning: Holder han K kroner i kontanter vil han på et senere tidspunkt kunne disponere nøyaktig det samme beløp. Dette er helt sikkert. Ved å holde verdipapirer vil det kronebeløp han vil disponere på et tidspunkt i fremtiden kunne være større eller mindre enn K kroner. Han må ha gjort seg opp en mening om sannsynligheten for at det skal anta forskjellige verdier.

For at en person skal foretrekke å holde verdipapirer er det, hvis vi har med fornuftige folk og ikke med «gamlere» å gjøre, nødvendig at forventningen for det beløp de kan disponere på et fremtidig tidspunkt — det kan gjerne inkludere løpende avkastning — er større enn K . Men det er ikke tilstrekkelig til at verdipapirer velges. Den må være så mye større at differansen kompenserer for risikoen for at det realiserste beløp kan vise seg å bli mindre enn K . Dette må være en grunnbetraktning for en rasjonell plasseringspolitikk.

Vi må vel i alminnelighet kunne gå ut fra at forventninger om fremtidig verdi (før skatt) og avkastning ikke påvirkes av at skatteforholdene for gevinst endres. Om vi nå tenker oss at det blir innført en skatt med fast skatteprosent på beløp som overstiger K , og tilsvarende fradragsrett for beløp under denne verdi, vil den forventede fremtidige fortjeneste i penger av plassering bli redusert med skattesatsen. (Det forutsettes at det alltid er nok annen inntekt hvor tapet kan trekkes fra). Hvis dette var den eneste virkning, ville man vente at det ble en lavere kurs i markedet enn om det ikke var blitt krevd skatt. Men ved siden

Replikk om verdifast sparing

Fra dosent OLE HAGEN

Direktør Holmsens ønske om ikke å innlate seg på en inngående drøftelse av emnet på det nåværende tidspunkt skal jeg stort sett respektere, men jeg ber om lov til å kommentere ett punkt i hans innlegg:

«Ville det ikke være mere rasjonelt at livsforsikringsselskapene, som har anledning til å følge aksjemarkedet bedre enn den enkelte forsikringstager, plaserer en del av sin forvaltningskapital i aksjer og lar avkastningen komme samtlige forsikringstagere til gode? Derved oppnås også den utjevning av risikoen som er nødvendig i all aksjeplasing.»

La oss følge tankegangen videre: Ville det ikke være enda mer rasjonelt om denne plasing ble dirigert av et felles (eventuelt rådgivende) organ som kunne følge markedet enda bedre enn det enkelte selskap, eller endog anbringelse i en pool med enda bedre risikoutjevning? Ville ikke nettopp noe i den retning være en nærliggende løsning for en bransje som, kanskje med rette, har

motvilje mot «usunn» konkurranse? En slik mulighet, som ville medføre privat regulering (innen visse grenser) av aksjemarkedet, synes noe betenkelig.

Og hva med de forsikringstagere som bare er interessert i å sikre et bestemt nominelt beløp for lavest mulig premie? For dem som er interessert i realverdien er ordningen heller ikke helt adekvat. Hvorfor ikke gi den enkelte forsikringstager en valgmulighet som mitt forslag innebærer?

La meg imidlertid innrømme at den ordning direktør Holmsen antyder ville redusere problemet noe, idet den ville gi prisforventningene større adgang til å påvirke markedsrenten for lån.

«Kunstige åndsprodukter» om indeksobligasjoner er et uklart uttrykk, som jeg beklager å ha brukt. Jeg mente ikke dermed noe urealiserbart, men en unødig komplisert løsning av et problem som i det vesentlige kan løses på en enklere måte. Uttrykket var også upassende fordi hverken kunst eller ånd er av det onde i økonomisk politikk.

av dette har man også virkningen på risikoen for tap på plasingen. Sannsynligheten for at det disponible beløp skal bli mindre enn K er nøyaktig den samme som før. Men sannsynligheten for at tapet skal bli større enn en bestemt, absolutt størrelse vil, ved en rimelig form på de subjektive sannsynlighetsvurderinger, være mindre enn om det ikke ble krevd skatt. Med en skattesats på 60 prosent vil man risikere å tape bare 400 kroner eller mer med den samme sannsynligheten som man ville ha for å tape 1000 kroner eller mer om gevinst og tap ikke kom inn under beskatningen.

Det er ikke mulig å si generelt om denne nedgangen i risikoen for den marginale «holder» av verdipapirer er større eller mindre enn nødvendig for å oppveie nedgangen i forventningen om gevinst. Det er derfor heller ikke mulig å si om man med skatt på gevinst vil ha en høyere eller en lavere kurs enn om det ikke ble krevd skatt.

*

Her vil kanskje en leser som har fulgt med så langt si: «Javel, dette er vel og bra. Men den påstand vi tok utgangspunkt i var jo ikke at kursen ville bli høyere, eventuelt lavere, enn om det ikke ble forlangt skatt, men at den ville stige, eventuelt falle, raskere. Det vi har arbeidet med er statikk, men problemet her hører til noe mye finere, til dynamikken».

Det er riktig nok, men i dette tilfelle er det ganske lett å gjøre spranget fra statikk til dynamikk. For å gjøre det særlig enkelt, kan vi forestille oss at omsetningen av verdipapirer foregår på visse diskrete tidspunkter. Det at kursene stiger, eller faller, raskere i et tilfelle enn i et annet, vil si at spranget i kursene fra tidspunkt til tidspunkt vil være større.

På et gitt tidspunkt vil utviklingen av kursen opp til da være et datum, som eierne av verdipapirer tar i betraktning når de skal gjøre seg opp en mening om fremtiden. Den måten forventningene dannes på har vi forutsatt upåvirket av beskatningen. La oss si at kursen gjennom en tid har vært fallende. Hvordan er det da med den kurs som i øyeblikket trenges for å få de «marginale eiere» til å sette ned sine beholdninger? Kan man si at den vil være lavere med beskatning enn uten, har man også sagt at kursen faller raskere mellom dette og det foregående tidspunktet. Men det er nettopp hva vi har vist foran at det ikke er mulig å slå fast noe slikt.

På helt tilsvarende måte kan vi behandle et stigende marked. Og ettersom analysen gjelder ethvert tidspunkt, må den også gjelde hele tidsrekken. Konklusjonen blir derfor at vi ikke, iallfall ikke uten å føre inn mer presise forutsetninger om spekulanters adferd, kan si noe om hvordan en overgang til beskatning av gevinster ved omsetning av verdipapirer vil virke på kursene eller deres bevegelser. Det er vanskelig å se at det kan finnes dekning for påstander om at disse bevegelsene vil bli raskere, og eventuelt gi større utslag.

Ypperlig tiltak

Statistisk Sentralbyrå:

«Kjenn ditt marked».

Oppslagsbok for næringslivet.

Pris innbundet kr. 55,00,

heftet kr. 48,50.

Det er vel ingen annen offentlig institusjon her i landet som har klart å opparbeide tilnærmedesvis den good-will som Statistisk Sentralbyrå nyter ute i næringslivet. Man har det inntrykk at Statistisk Sentralbyrå virkelig har klart å realisere ideen om at offentlige institusjoner og instanser er publikums tjenere og ikke dets herrer. Delvis gir dette seg uttrykk i den imøtekommenhet og tjenestevillighet man møter ved spesielle og direkte henvendelser til Byrået, og delvis gir det seg uttrykk i den generelle service Byrået på forskjellig vis yter.

Det siste mer generelle service-messige tiltak fra Byråets side er utgivelsen av «Kjenn ditt marked». Byrået har selv gitt publikasjonen under-tittelen «Oppslagsbok for næringslivet».

«Kjenn ditt marked» er noe helt nytt her i landet. Det er her blitt samlet en rekke viktigere statistiske opplysninger for forskjellige geografiske områder, og det hele er blitt presentert på en tiltalende og, ikke minst viktig, oversiktlig måte.

Av direkte statistiske opplysninger inneholder publikasjonen i og for seg intet nytt. De samme statistiske opplysninger kan man finne i eller finne frem til på grunnlag av de forskjellige statistiske publikasjoner som Byrået utgir. Fordelene ved å ha en lang rekke forskjelligartede opplysninger samlet på et sted og presentert på en oversiktlig måte er imidlertid innlysende. Her ligger en av de store fordeler ved den nye publikasjonen.

«Kjenn ditt marked» gir oppgaver over langt færre statistiske variabler enn Statistisk Årbok gjør. På den annen side går den nye publikasjonen langt mere detaljert til verks, f. eks. når det gjelder de geografiske inndelinger, enn Statistisk Årbok vanligvis gjør. «Kjenn ditt marked» erstatter derfor på ingen måte Årboken, men de to publikasjoner utfyller og fullstendiggjør hverandre på en fin måte.

Statistisk Sentralbyrå tok i sin tid konsekvensene av at de vanlige administrative geografiske inndelinger for mange økonomiske og statistiske formål var klart uhensiktsmessige. Byrået gjennomførte en grundig analyse og la frem resultatet av denne i sin «Standard for handelsområder». Man mente her å ha kommet frem til geografiske inndelinger som fra de fleste økonomiske synspunkters vedkommende var mer hensiktsmessige enn de rent administrative inndelinger. Dette tiltak fra Byråets side var i og for seg helt utmerket, men det hele hadde lett for å bli hengende i luften all den tid de fleste statistiske opplysninger fremdeles ble gitt og forefantes for de eldre geografiske inndelinger. Anmelderen er av den oppfatning at en av de beste sider ved «Kjenn ditt marked» er at man her har lagt vekt på å gi oppgaver for geografiske inndelinger som er i tråd med den standard for handelsområder som tidligere er blitt utarbeidet. Det er ikke minst dette som gjør publikasjonen så verdifull. Man sporer en klar linje og logikk i Byråets arbeid, og man finner en vilje til å tilfredsstille de krav næringslivet idag stiller til statistikk, som man må gi all honnør.

Byrået har klart sett det som sin oppgave ikke bare å produsere statistikk og presentere den på en over-

siktlig og tiltalende måte, men også legge forholdene til rette for at statistikken blir forstått og brukt riktig. Dette gir seg i den foreliggende publikasjon uttrykk i gode veiledninger og eksempler på hvordan det enorme tallmateriale som legges frem kan brukes. Delvis har man brukt ukonvensjonelle virkemidler. Eller hvordan skulle man ellers karakterisere dette: «De vil sikkert trekke på smilebåndet når vi innleder med å ta fram historien om statistikeren som druknet da han skulle vade over en elv. Han visste at gjennomsnittsdybden var 1 meter, men». Det er anmelderens faste tro at denne illustrasjon overfor svært mange av brukerne av statistikk ville ha større og bedre virkning enn om man hadde valgt å gå den matematisk-vitenskapelige vei.

Det bør fremgå av hva som hittil er sagt at anmelderens vurdering av «Kjenn ditt marked» er helt overveiende positiv. Både isolert sett, og ikke minst sett på bakgrunn av andre tiltak fra Byråets side, representerer publikasjonen et ypperlig tiltak. Det er likevel, naturligvis, enkelte skjønnhetsfeil. I innledningen heter det f. eks.: «De opplysninger som finnes i boken, vil likevel kunne brukes som holdepunkter ved bedømmelsen av markedsforholdene en tid fremover». Dette gjelder nå ikke så helt absolutt. F. eks. gir publikasjonen opplysning om at det i 1949 var knappe 10 000 traktorer i jordbruket. Så vidt anmelderen vet regner man nå med at dette tall er mer enn fire-doblet. Hvor slike åpenbare misforhold forekommer, bør dette avmerkes med fotnoter. En annen ting, også når det gjelder traktorer: «Kjenn ditt marked» har tatt med en oversikt over registrerte motorkjøretøyer og tilhengere 1950—56. Man oppgir for 1956 her et tall på knappe 9000 traktorer og motortraller. Dette er i og for seg helt riktig, i og med at det er så mange som er registrert. Anmelderen er imidlertid av den oppfatning at man i slike tilfeller ved fotnoter bør gjøre oppmerksom på at den vesentlige del av traktorer i landet ikke er registrert. Man vil på den måten sikkert unngå en god del feiltolkning og misbruk av statistikk. Vel, dette er detaljer som i og for seg ikke ødelegger et meget positivt helhetsinntrykk. Men siden Byrået på forhånd klart innser at man har et visst ansvar for at de oppgaver som

(Forts. side 23).

Refleksjoner omkring Torskefiskeutvalgets innstilling

Av cand. oecon. Thv. Tande

I innstillingen fra Torskefiskeutvalget (kap. III — Målsetting og problemstilling), heter det at utvalget anser det godt gjort at den årlige arbeidsinntekt i de norske fiskerier i alminnelighet er påtakelig lavere enn i industrien og meget ujevnt fordelt. Problemet i fiskeriene, sier utvalget, er for det første å søke å sikre denne næring en minst like høy lønnsevne som andre næringer, og videre å utforme en fiskeripolitikk som gjør det mulig å følge utviklingen i andre næringer.

Utvalget fremmer en rekke forslag for å nå disse mål, men påpeker at inntil de forskjellige tiltak kan få tilstrekkelig virkning på lønnsomheten, kan det bli nødvendig å gi statstilskudd på grunnlag av en konkret vurdering av inntektsforholdene i næringen i det enkelte år.

Ca. 85 prosent av all fisk som blir ilandført i Norge blir eksportert. Av gruppen torsk og lignende fiskeslag blir ca. 75 prosent av ilandført kvantum foredlet til klippfisk og tørrfisk, og av disse varer blir en overveiende del eksportert til land med relativt lav levestandard. De økonomiske forhold i disse land er meget forskjellige fra i vårt land. Uten å komme nærmere inn på dette, kan man si at det hittil har vært slik, og sannsynligvis også i fremtiden vil være slik at våre eksportpriser vil variere langt sterkere enn vårt innenlandske kostnadsnivå, som igjen er bestemmende for de råfiskpriser fiskerne må ha for å sikres en rimelig inntekt i forhold til inntektene i andre næringer.

Det var erkjennelsen av dette som førte til innføringen av det prisreguleringssystem som ble praktisert i årene etter krigen fram til og med 1957-års fisk. Ved denne prisregulering mente man å ha funnet fram til en hensiktsmessig måte å skape stabilitet i råfiskprisene på, og i fortjenesteforholdene i de øvrige ledd i næringen.

Jeg skal ikke her gi noen nærmere redegjørelse for dette system og heller ikke for de mange uheldige virkninger av det. På ansvarlig hold er svakhetene ved systemet erkjent, og man har tatt konsekvensene av det. Jeg skal bare nevne at et prisreguleringssystem med avregningspriser for de ferdige varer, fastsatt ved sesongens begynnelse, har den virkning at råfiskkjøperne anlegger sin produksjon ut fra de fastsatte avregningspriser, og dette fører lett til at vi får en produksjonsutvikling i Norge som ikke påvirkes av etterspørselen på markedene slik den ville ha blitt om man som Torskefiskeutvalget sier, hadde «holdt seg til et system som lar eksportprisene på produktene virke tilbake til prisene på råvarer og halvfabrikata».

En slik skjev produksjonsutvikling har vi faktisk hatt i årene etter krigen, og det har kostet Prisreguleringsfondet for fisk store beløp.

Da prisfondets midler var disponert, fant ikke myndighetene det forsvarlig å opprettholde ordningen, ikke engang i en kortere periode i påvente av innstillingen fra Torskefiskeutvalget. De offentlige tilskudd til torskefiskeriene for 1958-års fisk ble gitt som direkte tilskudd til fiskerne.

Det var i den kritiske situasjon som oppstod i og med at prisfondets midler var disponert, at Torskefiskeutvalget av 1957 ble oppnevnt. Utvalget ble bl. a. stillet overfor det krav fra fiskernes side at Staten må garantere priser og avtak. I praksis vil en slik garanti måtte bety at det foran hver sesong fastsettes råfiskpriser gjeldende for vedkommende sesong, og kjøperne som må kjøpe til disse priser må ha garanti for at de skal kunne omsette fisken til priser som i alle fall ikke er tapbringende. Dette vil være ensbetydende med at det innføres et omsetningssystem som i sine virkninger vil være overensstemmende med det system som ble opphevet fra og med 1958-års fisk.

Torskefiskeutvalget tar bestemt avstand fra den form for prisregulering som ble praktisert til og med 1957-års fisk. Jeg siterer fra innstillingens kap. XII, punkt 3:

«Slik som prisreguleringen for fisk er gjennomført i etterkrigsårene i samband med avgifts- og tilskottsordninger, har den ført med seg betydelige endringer i de pris- og markedsforhold som ville følge av en friere prisdannelse. Resultatet har vært en større stimulans til å delta i Finnmarksfisket, som gir relativt dårligere eksportvarer, enn i Lofotfisket som gir produkter som er lettere å eksportere. Som nevnt foran er en slik forskyvning i noen grad opprettholdt også i 1958. Disse ordninger kan ha redusert deltagelsen i Lofotfisket og ført til for stor deltagelse i Finnmarksfisket. Utvalget mener at en for framtiden bør søke å unngå reguleringer som betyr en slik forskyvning mellom inntektene ved deltaking i forskjellige fiskerier.

Utvalget mener derfor at en som hovedregel bør holde seg til et system som lar eksportprisene på produktene virke tilbake til prisene på råvarer og halvfabrikata.»

En konsekvens av dette syn er at utvalget tar avstand fra fiskernes krav om statsgaranti for priser og avtak. Jeg siterer fra innstillingen kap. VIII, punkt 3:

«Undertiden blir det anført til fordel for en sentralisert omsetning at det er den eneste form som kan forenes med statsgaranti for priser og avsetning under et fallende marked. Da utvalget ikke går inn for en slik statsgaranti, finner det ikke grunn til å vurdere riktigheten av denne påstand.»

Som nevnt foran anser utvalget det for påkrevet at det i den situasjon man i dag er oppe i blir ydet offentlige tilskudd til næringen. Overensstemmende med sitt syn på den prisregulering

som har vært praktisert i årene etter krigen, foreslår utvalget at de offentlige tilskudd blir lagt direkte på førstehåndsomsetningen som pristilskudd til fiskerne, eller satt inn i form av reduksjoner i fiskernes driftsomkostninger.

Utvalget har imidlertid vært fullt klar over at det problem å skape varig lønnsomhet i fiskerier næringen er nærmest uløselig knyttet til det problem å finne fram til en hensiktsmessig utjevningsordning, som kan hindre at de store variasjoner vi må regne med i eksportprisene vil føre til tilsvarende store variasjoner i råfiskprisene. Kan man ikke finne fram til en slik utjevningsordning, vil det i perioder med lave eksportpriser utvilsomt oppstå krav fra fiskerne om offentlige tilskudd, selv om man i en forutgående periode har hatt anledning til å ta høye råfiskpriser i forhold til omkostningene ved fisket. Problemet ligger i — som det framgår av foranstående — å finne fram til et system som hindrer at produksjonen i Norge skjer uavhengig av etterspørsforholdene på våre markeder.

Det kan neppe være tvil om at dette problem var et av de vanskeligste utvalget sto overfor. Det resultat man kom til, var at det bør opprettes et

fellesorgan av fiskere og tilvirkere,

som skal forestå omsetningen av saltfisk og tørrfisk fra tilvirker til eksportør. Hensikten med dette fellesorgan er at det skal virke som en regulator på omsetningen. Det skal

- styrke tilvirkernes stilling,
- gi fiskesalgslagene bedre utgangspunkt for en rasjonell regulering av førstehåndsomsetningen, og
- virke stabiliserende på eksportørenes innkjøpspriser og for så vidt gi dem en mer ensartet utgangsstilling i konkurransen om eksporten.

Fellesorganet skal administrere en tilskudds- og avgiftsordning som skal skape større stabilitet i råfiskprisene og i de priser tilvirkerne oppnår for sine varer, og gjennom det søke å hindre at en prisnedgang på våre eksportmarkeder øyeblikkelig fører til krav om offentlige tilskudd.

Bortsett fra i startperioden hvor det kan bli behov for direkte offentlige tilskudd til fellesorganet, eller offentlig bistand med å løse nye finansierings- og kredittoppgaver, forutsettes det at fellesorganet skal drives på ren forretningsmessig basis, og at tilvirkerne og fiskerne selv skal bære den økonomiske risiko ved organets virksomhet.

Etter min mening kan det reises den avgjørende innvending mot forslaget om fellesorgan at det i realiteten er det samme som det prisutjevningssystem som hittil har vært praktisert, og at det, om det blir iverksatt, hurtig vil vise seg å ha minst like store skadevirkninger. Jeg skal forklare dette nærmere, men vil begrense vurderingen til tørrfiskomsetningen.

Det framgår av innstillingen, at organets virksomhet i stor grad skal være begrenset til en kontrollerende virksomhet, at salgene skal fore-

gå som vanlig mellom tilvirker og eksportør, men til priser og på betingelser som organet godkjenner. Dessuten skal det, som nevnt foran, forestå en tilskudds- og avgiftsordning. Det skal drives på ren forretningsmessig basis, uten offentlige tilskudd eller garantier.

Det første spørsmål som melder seg, er hvilke grupper fellesorganet skal omfatte. Når det gjelder fiskerne, er saken grei, men det er den ikke når det gjelder tilvirkerne. Vi har mange grupper av tilvirkere. Det er firmaer som i eget navn ikke har anledning til å delta i selve eksportvirksomheten, fordi de ikke fyller kravene i eksportorganisasjonenes vedtekter. En del av disse firmaer er imidlertid medlemmer i tilvirkereksportlag. Videre har vi firmaer som ved siden av å drive tilvirkning også deltar i eksporten i eget navn. En del av disse firmaer har sin hovedinteresse i tilvirkningen, andre i eksporten.

Det synes som om utvalget er av den oppfatning at eksportfirmaene utenom tilvirkernes eksportlag bare i beskjeden grad er kjøpere av råfisk og dermed tilvirkere. Det kan imidlertid dokumenteres at av den råfisk som går til hending blir omkring 40 prosent kjøpt direkte eller helt eller delvis finansiert av eksportfirmaer utenom tilvirkernes eksportlag. For råfisk/saltfisk som blir tilvirket til klippfisk er prosenten enda høyere.

For at forslaget om en fellesorganisasjon skal ha noen hensikt, må eksportørenes egenproduksjon trekkes inn i ordningen. Det vil si at eksportørene, som tilvirkere, må være medlemmer av fellesorganisasjonen. Og ikke bare som tilvirkere. Eksportbedriftene sitter også gjennomgående med store lager. De lagrer i betydelig grad for egen regning fisk som er ferdig tilvirket av rene tilvirkerfirmaer, og har dermed overtatt ansvaret og risikoen for fisken.

Den salgssum som fellesorganet på en eller annen måte skal fordele mellom tilvirkerne og fiskerne, må, om ordningen skal få den betydning den tillegges, stå i rimelig forhold til den oppnådde *eksportpris*. Og tilskudd eller avgifter må baseres på den samme pris. Hvis eksportørene skal kunne holde lager av tørrfisk utenom fellesorganets kontroll, vil dette skape store vanskeligheter for fellesorganet. I et fallende marked vil eksportørene i første rekke tære på egne lager. Tenker man seg at et eksportsalg kommer i stand som følge av et rent handelspolitisk opplegg, for å lette en trengt situasjon, er det urimelig å tro at fellesorganet vil finne seg i at dette salg skal foretas av eksportørenes gamle lagerbeholdninger, uten en direkte virkning for fellesorganets medlemmer.

Man kan si, at når all tilvirket fisk på et eller annet stadium passerer sentralen, er det forsåvidt likegyldig om fisken i lenger eller kortere tidsrom ligger på eksportørenes lager. Det fellesorganet taper ved å avregne et parti til en pris som ligger lavt i forhold til den oppnådde eksportpris, tar det igjen ved i andre situasjoner å kunne avregne et parti til en pris som ligger for høyt i forhold til den oppnådde eksportpris.

Trekker man konsekvensen av et slikt resonnement, som utvilsomt er riktig, skulle det imidlertid ikke være nødvendig å koble noen gruppe sammen ved utjevning, som i dette tilfelle fiskerne og tilvirkerne.

Sett fra fiskernes side, må hensikten med å gå inn i en slik fellesorganisasjon være, at de, sett over en lengre periode, skal hindre at mellomleddene oppnår en urimelig fortjeneste ved heldige spekulasjoner. Hvis man ikke frykter for slike fortjenester, ville det være adskillig enklere og mer effektivt med en utjevning lagt direkte på førstehåndsomsetningen. Mulighetene for spekulasjon ligger imidlertid i lagringen, og derfor er det urimelig å regne med at en ordning som skal omfatte tilvirkerleddet ikke også må omfatte eksportleddet, når det vitterlig foregår en betydelig lagring på dette ledd.

Altså, på de premisser fellesorganisasjonen gjennomføres, må som tilvirker regnes alle som tilvirker og lagrer fisk. Fellesorganet må foreta avregning med tilvirkerne, innkreve avgifter og utbetale tilskudd etter en tilvirkerpris som står i rimelig forhold til de aktuelle eksportpriser.

På hvilken måte kan en slik fellesorganisasjon gjennomføres i praksis?

Utvalgets forslag må forstås slik, at fellesorganet bare skal opptre som

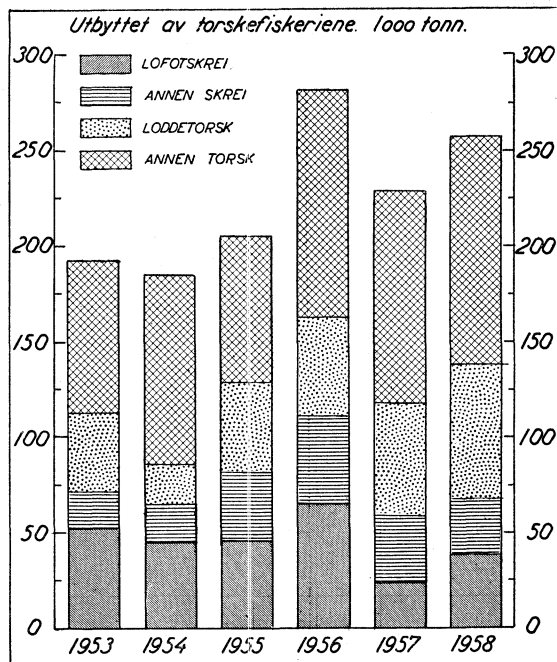
kontrollerende organ

ved selve omsetningen, og dessuten foreta eventuelle utbetalinger av tilskudd eller innkreving av avgifter. Handelen mellom tilvirkerne og eksportørene skal foregå som vanlig, men alle salg skal rapporteres til fellesorganet og foregå til priser som dette fastsetter. Disse priser skal være foreløpige og fastsatt på basis av råfiskprisene.

Så lenge det er kjøpere til de fastsatte tilvirkerpriser, kan forholdet synes enkelt, men det er realistisk å regne med at det bare unntagelsesvis vil skje salg til en tilvirkerpris som er basert på en fastsatt råfiskpris, og som gir «rimelig» fortjeneste til tilvirker.

Oppstår den situasjon at de faktisk betalte priser er høyere enn de fastsatte tilvirkerpriser, foreligger det grunnlag for avgifter til fellesorganets utjevningsskasse, i motsatt tilfelle for tilskudd fra utjevningsskassen. Dette fordrer et prisutvalg ved fellesorganet, som til enhver tid skal fastlegge markedsprisene for de forskjellige varer. Vi får et sett med avregningspriser som vil tilsvare det Prisdirektoratet hittil har arbeidet med. Når dette prisutvalg mener at de faktiske markedspriser ligger over de fastsatte tilvirkerpriser, bestemmes at det ved omsetningen skal betales en nærmere fastsatt avgift.

Man kan uten videre gå ut fra, at dersom salgene skal foregå individuelt, vil det være vanskelig for et prisutvalg å fastlegge når det er grunnlag for å illegge avgifter. Man kan jo ikke se bort fra at en prisstigning vil bli søkt holdt skjult, og at tilvirkerne vil motta overpriser «under bordet». Avgiftsbestemmelser vil få samme betydning ved denne omsetning som eksportavgiftene

(Gjengitt fra Økonomisk utsyn over året 1958).

har hatt for eksporten hittil. Man har ikke utnyttet markedene lenger enn til minstepris, selv om det har vært grunnlag for det.

Hele ordningen forutsetter at når det ikke er kjøpere til fastsatt tilvirkerpris (basert på råfiskpris), er det behov for tilskudd. Før tilskuddenes størrelse er fastlagt, og så lenge det er på det rene at det finnes midler til å betale tilskudd, vil det ikke skje et salg til priser under fastsatt tilvirkerpris. Erfaringene fra prisreguleringsordningene i årene etter krigen sier at det tar tid å fastlegge tilskuddsbestemmelser, og det er derfor grunn til å tro at store partier vil bli solgt til priser som ligger lavere enn de ville ha gjort ved fri omsetning.

Denne side ved ordningen vil utelukkende være til fordel for eksportørene, som både i tider med stigende og fallende priser vil få kjøpe gunstigere enn om omsetningen var fri, uten avgifter og tilskudd. Når det ikke er midler til å dekke tilskudd, vil priskontrollen fra fellesorganisasjonens side bli helt illusorisk. Salgene vil da foregå til de priser eksportørene kan betale, uansett om fellesorganet fastsetter høyere priser.

Skulle en slik ordning iverksettes i dag, måtte det skje ved tilskudd fra det offentlige. Det er åpenbart at de råfiskpriser som i dag kan betales på forretningsmessig basis, ikke gir lønnsom drift for fiskerne. Det vil imidlertid være naturlig at slike sosiale tilskudd ble utbetalt direkte ved førstehåndsomsetningen, slik at de tilvirkerpriser som ble fastlagt, ble satt på et forretningsmessig forsvarlig nivå. Allikevel vil ordningen forutsette at fellesorganet har en «driftskapital», og utvalget tilrår også at fiskerne og tilvirkerne sammen må skyte inn en slik kapital.

Et annet spørsmål som melder seg ved en slik ordning, er om fellesorganet skal ha kjøpeplikt for de partier som ikke kan selges til eksportøre-

ne. Spørsmålet har vært reist, men har sannsynligvis bare teoretisk interesse. Såfremt fellesorganets prisutvalg fastsetter de priser som tilvirkerne skal selge sine varer til etter beste skjønn, kan det neppe ha kjøpeplikt hvis eksportørenes kjøp av en eller annen grunn skulle stoppe opp.

En organisasjonsform som ovenfor antydnet vil neppe bli brukbar. Fellesorganet må, hvis hensikten skal nåes, utvilsomt gripe mer aktivt inn i selve omsetningen. Det neste skritt må bli at oppgjør må foregå gjennom fellesorganet, men at salgene kan foregå mellom tilvirkerne og eksportørene. Men heller ikke dette vil strekke til for å gjøre ordningen til det den er tenkt å skulle bli. Uten offentlig kontroll av alle innenlandske salg, vil omgåelsen nå kunne ta form av levering av andre partier enn det som oppgis i salgsdokumentene, og selv med offentlig kontroll kan det foregå omgøelser, f. eks. ved tilleggsforretninger som ofte forekommer. Mellom tilvirkere og eksportører foregår det salg av kasser, tønner, salt osv., som kan avregnes til spesielle priser i sammenheng med salg av et fiskeparti.

Fellesorganet vil forholdsvis fort komme til det resultat, at det selv må opptre som selger av medlemmenes varer til eksportørene. Dermed er man oppe i et kompleks av problemer, som det vil være vanskelig å løse på tilfredsstillende måte.

Ved å avskjære en direkte forbindelse mellom eksportørene og tilvirkerne og opprette en salgssentral, melder det seg bl. a. følgende spørsmål:

1. Hvordan skal fellesorganet, eller sentralen, som jeg i det følgende vil kalle organet, fastlegge sine salgspriser, og hvordan skal den foreta sine salg til eksportørene?
2. Skal den selv ha anledning til å drive eksport?
3. Hvordan skal den foreta sine innkjøp?
 - A. Skal den opptre på rent forretningsmessig basis ved sine kjøp fra tilvirkerne, eller skal den være bundet av fastsatte avregningspriser?
 - B. Skal den ha kjøpeplikt til eventuelle fastsatte avregningspriser for en bestemt sesong, og på hvilket grunnlag skal den da foreta den dermed forbundne og nødvendige utjevning, eller skal den kunne revidere avregningsprisene i takt med utviklingen i eksportprisene, og hvordan skal den i så tilfelle kunne regulere sitt forhold overfor leverandørene, tilvirkerne?

Ad spørsmål 1.

Hvordan salgssentralen skal fastlegge sine priser og foreta sine salg er intet enkelt spørsmål. Sentralen kan opptre på rent forretningsmessig basis og selge til høystbydende. Den kan drive rene auksjonssalg. Dette vil ikke fordre noen fast prisnotering for sentralens salg til eksportørene.

Man kan innvende at sentralen aldri vil ha oversikt over den fisk som ligger på lager, og at den derfor vil ha vanskelig for å legge an en fornuftig salgspolitik, men innvendingen vil i hvert fall bli noe svekket hvis man går inn for et utvidet kontrollapparat.

Det kan også innvendes at ikke to fiskepartier er like, og at sentralsalg derfor må bli høyst kompliserte. Nå vil imidlertid kjøp og salg foregå slik, at en kjøper får anvist et parti og kan besiktige dette på tilvirkerens lager. Det som vil skape vanskeligheter er mulighetene for fusk og omgøelser. Dette vil gjøre det uomtvistelig nødvendig med en betydelig utbygging av kontrollapparatet, for å fastlegge hva som virkelig blir solgt i de enkelte tilfelle.

Et salgssystem som antydnet, kan synes å bli både smidig og elastisk. Sentralen selger fisken til høystbydende, og har anledning til å endre sine priser i takt med de gjeldende eksportpriser.

Systemet gir imidlertid muligheter for diskriminering mellom sentralens kjøpere. Det kan tas personlige hensyn, distriktsmessige hensyn, og faren er stor for at det også kan tas spesielle politiske hensyn. Hvis sentralen bygges opp på fullstendig frivillig basis og driver sin virksomhet uten offentlig beskyttelse, og uten offentlige tilskudd — direkte som tilskudd til sentralens utjevningskasse eller indirekte som tilskudd på førstehånd — må det stå sentralen fritt å disponere som den vil. Men hvis det trenges lovbeskyttelse for å få ordningen til å virke, eller det trenges offentlige tilskudd for å kunne holde priser som muliggjør salg fra sentralen, da kan ikke lenger sentralen disponere etter eget forgodtbefinnende. Da må den stille alle kjøpere likt ved sine salg innen rammen av det næringspolitiske program som Stortinget har godkjent. Sentralen må da drive sin virksomhet ut fra det likhetsprinsipp som er grunnlaget for all vår lovgivning. De enkelte eksportfirmaer har imidlertid ikke garanti for at det vil bli gjort, med mindre sentralen foretar sine salg etter priser som blir fastsatt for bestemte terminer, og i gitte tilfelle etter kvoter.

At det i enkelte tilfelle vil være nødvendig med kvotesalg, skal jeg forklare nærmere:

Tar man utgangspunkt i en situasjon med en bestemt pris for en bestemt fiskevare, og denne pris er for høy til at eksportørene kan kjøpe, må sentralen sette prisene ned på et for eksportørene akseptabelt nivå, for å få solgt de partier det er spørsmål om. Forutsetter man at prisnedslaget skjer med tilskudd fra det offentlige — slike situasjoner må man regne med — må de enkelte eksportfirmaer være fullt berettiget til å kreve at de får sin andel av de partier for hvilke prisene nedskrives med offentlige midler. Slike tilskudd kan i denne forbindelse ikke «skjules» ved at de legges på førstehånd.

Svaret på spørsmål 1 må bli, at en eventuell sentral må fastsette bestemte priser for de varer den skal selge til eksportørene, og disse priser må gjøres gjeldende for bestemte terminer. Da den frie prismekanismen blir satt ut av funksjon, må prisene fastsettes etter avtale mellom sentralen og eksportørenes organisasjoner, og det vil sikkert vise seg nødvendig med et permanent prisutvalg, som kan foreta de endringer i prisene som endringer i eksportprisene betinger. Delvis må sentralen foreta sine salg til eksportørene etter et eller annet kvotesystem.

HAR DU LEST?

Arbeidskraftens bevegelse

I det svenske Statistisk Tidskrift som utgis av Statistiska Centralbyrån, er det i nr. 1 for 1959 en interessant artikkel med titelen «Användning av befolkningsregistret för undersökning av arbetskraftens rörlighet — en metodstudie». Artikkelen er skrevet av fil. kand. Jan Gillberg og fil. lic. Bengt G. Rundblad, og arbeidet er utført ved Industriens Utredningsinstitut. Forfatterne presiserer at hensikten med undersøkelsen har vært å undersøke brukbarheten av befolkningsregisteret som grunnlag for slike undersøkelser. Derimot bør det ikke legges noen vekt på de tallmessige opplysninger som blir gitt. Befolkningsregisteret ble lagt opp på grunnlag av folketellingen 1950 og omfatter alle dem som er født den 15. i måneden. Det omfatter med andre ord 3,3 prosent av befolkningen. Registeret føres ajour med alle som fødes den 15. i måneden eller som innvandrere og er født denne datoen. På grunn av de begrensede opplysningene i registeret kan det ikke brukes som grunnlag for detaljstudier, men forfatterne mener at det er meget brukbart til å få fram de grove trekk i arbeidskraftens bevegelser og nevner bl. a.: «Befolkningsregisteret kan eksempelvis ge en bild av det nationella flyttningsfält, som utgör bakgrunden till de lokala arbetsmarknaderna. Vidare tillåter materialet viss grov analys såsom beträffande ålders- och könssammansättningen av huvudströmmarna på arbetsmarknaden».

Hosten 1956 ble det satt i gang transportundersøkelser i Møre og Romsdal under ledelse av Samordningskontoret i Samferdselsdepartementet. I «Samferdsel» nr. 69 har cand. oec. Kåre Ellingsgård skrevet en oversikt over det arbeide som hittil er gjort, nemlig å foreta bedriftsintervjuer. I innledningen sies det bl. a.: «Det vil fremgå at man i første etappe har tatt sikte på å belyse forholdene på transportmarkedet og de hensyn kjøperne av transportytelser må ta når de velger transportmåte. I neste etappe vil vi søke å finne fram til hva disse transporter koster reelt sett. — Den første del av undersøkelsen omfatter således en klarlegging av på den ene side transportprisene og på den annen side de andre faktorer som er bestemmende for trafikantenes valg av transportmiddel, dvs. kvalitetsfaktorene og nytten av transportene.» Undersøkelsen som er lagt fram bygger på intervjuer i 110 bedrifter i industri og engroshandel. Dessuten har det vært kontakt med transportsentraler og ruteselskaper.

Transport- undersøkelser

Jeg har tidligere nevnt at som tilvirkere og medlemmer av fellesorganisasjonen må regnes alle tilvirkere, også de eksportører som driver tilvirkning, samt alle lagerholdere, og at salg fra sentralen til eksportør først betraktes å foregå i den pristermid eksportsalget foregår. Det som er anført under kommentarene til spørsmål 1 bekrefter at det må bli slik. Skal eksportørene kunne foreta innkjøp på lager fra sentralen vil deres salg fra lager fullstendig kunne undergrave sentralens prispolitikk i bestemte og avgjørende perioder. Dette har igjen den betydning at all fisk helt fram til eksportsalget må være underlagt sentralens bestemmelser hva avgifter og tilskudd angår. Risikoen for varen blir derfor fullstendig overført til sentralen. Sett i sammenheng med en prisutjevningsordning vil ikke eksportørene bære noen risiko.

Først litt om risikoen og virkningene av at den

blir eliminert. I en situasjon med midler i sentralens utjevningskasse, vil alle *eksportsalg* stoppe, når eksportprisene blir lavere enn de tilvirkerpriser sentralen har fastsatt. Selv om sentralen ikke har kjøpeplikt, vil eksportørene vente med å foreta nye kjøp, og følgelig salg, til de priser sentralen foretar sine avregninger etter er redusert til et rimelig nivå i forhold til eksportprisene. I et fallende marked vil slik salgsstopp være særdeles uheldig. For det første mister vi konsum, og for det annet vil resultatet bli at vi selger vår fisk på markedene til lavere priser enn om omsetningen foregikk fritt, uten sentralens påvirkning.

Sentralens avregningspriser overfor eksportørene måtte settes ut fra en vurdering av de gjennomsnittlige eksportpriser. Dette vil føre til at eksportørene selv vil kunne innkassere den pris de oppnår over de eksportpriser som ligger til

grunn for sentralens avregningspris, og følgelig vil de bli sterkt interessert i at sentralens eksportprisnivå blir satt så lavt som mulig.

Man kan si at disse skadevirkninger i realiteten vil være små, fordi tilvirkerne har sine egne store eksportlag, som til enhver tid vil vite hva som er det faktiske eksportprisnivå. Det er muligens riktig, men skadevirkninger ved at eksporten stopper i påvente av nedskrivning av prisene ved salg til eksportør, lar seg ikke redusere med egne eksportlag, med mindre disse lag driver tapbringende salg. Men det kan de ikke gjøre uten tilførsler av kapital fra sentralen, og det vil, i tilfelle kapitalen er offentlige tilskudd, være en utilsatelig diskriminering mellom sentralens kjøpere.

Ad spørsmål 2.

Dette spørsmål gjelder om sentralen selv skal ha anledning til å drive eksport. Utvalget antar at den ikke bør ha det, muligens ut fra sitt syn på spørsmålet om eksportsentral.

Ad spørsmål 3.

Dette angår sentralens stilling overfor tilvirkerne.

Punkt A,

stiller sentralen som et rent forretningsmessig organ, som kjøper fisken hos tilvirkerne fullstendig fritt, og uten å være bundet av fastsatte tilvirkerpriser. Diskusjonen om dette alternativ er tatt med nærmest for fullstendighetens skyld.

Tilvirkerne må også i fremtiden regne med å bli bundet til å betale en bestemt minstepris til fiskerne for råfisken. Det synes utenkelig at tilvirkerne frivillig vil gå inn i en sentralordning uten garanti for at de ved salget av sine varer får igjen en pris som står i rimelig forhold til råfiskprisene. Dette er jo tilvirkernes primære krav, og hensikten for dem med en slik fellesorganisasjon måtte være at dette krav ble imøtekommet.

Hvis fiskernes primære krav, og Råfisklovens forutsetninger, skal oppfylles, skal fiskerne — før et fiske tar til — få fastlagt i alle fall de minste råfiskpriser de kan regne med å få. Og hvis *tilvirkerne* skal betale disse priser, eller en bestemt del av dem, kommer sentralen ikke utenom å fastsette tilsvarende priser ved kjøp av tilvirkernes varer. Det vil være forutsetningen for at sentralen overhodet skal bli dannet.

Koblet sammen med en utjevningskasse under sentralens ledelse, ville spørsmålet om å betale en fast pris til fisker kunne løses uten at man samtidig fastsatte hva sentralen skulle betale ved kjøp fra tilvirkerne. Dette måtte gjøres på den måte at sentralen forskudterte fiskerne ved levering av råfisk, og at tilvirkerne betalte til sentralen først når det var på det rene hvilke råfiskpriser salgsprisene for de ferdige varer betinget. Siden sentralen skulle selge til eksportørene, var det rimelig at alle oppgjør måtte gå gjennom sentralen. Ordningen ville da i realiteten bety at sentralen ble en stor tilvirker, og at de

ordinære tilvirkere ble sentralens pakkere og lagerholdere, som ville slippe å betale fisken, og produsere og lagre for sentralen etter tariff-festede satser, men dette er det lite sannsynlig at tilvirkerne ville gå med på.

Punkt B,

gjelder om sentralen skal ha kjøpeplikt til priser bygget opp på de fastsatte råfiskpriser, eller om den skal kunne revidere prisene til tilvirker i takt med endringer i de priser den oppnår ved salg til eksportørene.

Det er nevnt foran at tilvirkernes interesse av en slik felles organisasjon ligger i at de til enhver tid vil oppnå priser ved salg til sentralen som står i rimelig forhold til de råfiskpriser som er betalt.

Sentralen må derfor kjøpe til bestemte priser den fisk som er kjøpt til en bestemt råfiskpris. Normalt vil det si for de enkelte års fisk. Det skulle være unødvendig å komme inn på hvilke omgælinger av sentralens bestemmelser dette gir mulighet for. Hvis sosiale tilskudd blir utbetalt til fiskerne direkte, vil det bli en forholdsvis begrenset prisutjevning sentralen behøver å foreta, hva utjevningsbeløpenes størrelse angår. Men uten offentlig garanti vil den ikke alltid kunne garantere tilvirkerne avsetning til fastsatte priser. Hvis det ikke blir gitt offentlig garanti, vil sentralen i løpet av en sesong bli nødt til å sette ned prisene ved kjøp fra tilvirker, eller eventuelt stoppe kjøpet. Det melder seg da et spørsmål om ikke sentralen blir nødt til å kjøpe fra tilvirkerne etter kvoter, fordi tilvirkerne naturlig vil kreve å bli likestillet.

Sett fra tilvirkernes side må en slik ordning bli lite tilfredsstillende. Det er overveiende sannsynlig at i perioder med gode priser ved salg til eksportør, som muliggjør fondsopplegg i sentralens utjevningskasse, vil tilvirkerne bli avregnet med en pris som ikke gir muligheter for noen særlig privat sparing. I perioder med fallende priser kan derimot tilvirkerne risikere selv å måtte bære de tap som oppstår, ved at sentralen må redusere sine priser ved kjøp fra tilvirkerne.

Går man ut fra at det vil bli ydet offentlige tilskudd til sentralens utjevning, er det i realiteten gjennomført statsgaranterte tilvirkerpriser, og følgelig garanterte råfiskpriser, og det vil få særdeles uheldige følger for tilvirkernes produksjonsopplegg. Tilvirkernes interesse av prisene på det internasjonale marked blir ubetydelig. De vil legge an sin produksjon ut fra de fastsatte avregningspriser fra sentralen, og vi vil kunne risikere å få en produksjon som er lite tilfredsstillende, sett ut fra våre eksportinteresser. Ved fastsettelsen av avregningsprisene vil man ikke ha kjennskap til utviklingen i alle de faktorer som har betydning for et heldig produksjonsopplegg, og faren for alvorlige feilvurderinger vil være stor. Det samme vil også gjelde om sentralen foretar prisutjevning med egne midler. Også på dette punkt har vi erfaringer fra etterkrigstidens prisutjevning å bygge på. Vi har fått en uheldig utvikling i produksjonen av ukurant små-

Økonomer i manntall

Boken om sosialøkonomiske kandidater 1907 — 1957 kommer til høsten

Sosialøkonomisk samfunns bokkomite har denne måneden sendt ut 1323 spørreskjemaer til like mange norske økonomer, og avsenderne håper å få tilbake det samme antall skjemaer i nøyaktig og samvittighetsfullt utfylt stand. Skjemaene skal danne grunnlag for utarbeidelsen av en biografisk oppslagsbok over økonomer uteksaminert fra Universitetet i Oslo i perioden 1907 — 1957. Foruten biografiske opplysninger om hver enkelt kandidat skal boken inneholde en historikk over studiet og foreninger knyttet til studiet.

Bokkomiteens sekretær, *Sten-Ove Callander*, har brukt vinteren til å oppspore hvor hver enkelt av de 1323 befinner seg pr. i dag.

— Og den jobben var kanskje ikke av de letteste? spør vi ham. —

— Litt av et detektivarbeide har jo det hele vært, og enkelte spesielt vanskelige tilfelle har forekommet, som for eksempel å finne igjen en mann som etter at han tok eksamen har skiftet ikke bare etternavn, men også fornavn. Noen har også fjernet seg svært langt fra sosialøkonomenes vanlige virkefelt; en er blitt tannlege, en annen har sviktet økonomikken til fordel for kiropraktikken. —

— Men nå er samtlige blitt lokalisert? —

— Jeg mangler i dag nøyaktig postadresse til 2 av de 1323. Men om de to vet jeg at den ene oppholder seg i U.S.A. og den andre i Canada, og gjennom deres slektninger her i landet regner jeg med å få tak i disse adressene også. —

— En antydning om de metoder som er brukt i etterforskningen? —

— Jeg hadde et godt utgangspunkt i den første kandidatboken som ble utgitt i 1932. Andre utmerkede kilder som jeg har benyttet meg meget av er adressekalenderen for Oslo, telefonkatalogen og de årlige student-jubileumsbøkene. Økonomer her i Byrået har ofte kunnet gi opplysninger om kullkamerater. Og sist, men ikke minst, har folkeregistre vært meget hjelpsomme.

— Det skjemaet som nå er sendt ut er jo temmelig stramt oppsatt; noen vil kanskje finne at det ikke spørres etter ting de har lyst til å fortelle om, og noen kan mangle plass til å få med alle sine offentlige verv og vitenskapelige artikler? —

— Vel, bruker man skrivemaskin og enkel linjeavstand er det jo plass for atskillige tillitsverv og artikkeltitler. Men for å holde boken på en noenlunde rimelig størrelse fant bok-

komiteen å måtte lage et skjema som i noen grad begrenser den mengde av opplysninger hver enkelt kandidat kan ta med. Alternativet ville ha vært at redaksjonen hadde måttet foreta kanskje betydelige strykninger; nå kan innsenderne — hvis det er nødvendig å begrense seg av plasshensyn — ta med det de selv mener er viktigst. Men jeg må tilføye at selv med et så stramt skjema kan stoffmengden komme til å bli så stor at det blir nødvendig for redaksjonen å foreta forkortelser. Skjema-utformingen er ellers preget av at vi vil forsøke å bruke de innkomne skjemaene som manuskript, men det forutsetter også at utfyllingen — som vi har bedt om på skjemaet — blir gjort med blokkskrift eller med skrivemaskin. —

— Når kan vi så vente boken på markedet? —

— Får vi skjemaene raskt, regner vi med å ha boken trykt en gang utpå senhøsten. Prisen er foreløpig kalkulert til 25 kroner, under forutsetning av at vi får solgt 600 eksemplarer; blir etterspørselen større, kan prisen reduseres. Og jeg vil henstille til flest mulig å bestille boken samtidig som de sender inn skjemaet; det er ikke hvert år man blir tilbudt et så interessant oppslagsverk for en så rimelig pris.

fisk. Produksjonen har vært gjort lønnsom ved relativt gode avregningspriser, og eksporten har vært gjort mulig ved tilskudd fra Prisreguleringsfondet for fisk.

Selvsagt vil det også uten en slik sentral som utvalget foreslår kunne oppstå tap på grunn av en uheldig prisutvikling på det internasjonale marked, som kan berettigede krav om offentlige tilskudd. Men faren er at hele sentralordningen vil føre til at behovet for tilskudd blir vesentlig større enn om omsetningen var fri. En feilvurdering i pris- og produksjonsopplegg fra sentralens side, vil få virkninger for hele vårt produksjonskvantum. Man må heller ikke se bort fra, at fordi om sentralen etter planene skal drives på det man har kalt forretningsmessig basis, og at de interesserte parter bærer risikoen for virksomheten, så vil den makt en slik sammenslutning av tilvirkere og fiskere vil få være så vidt stor, at det ved råfiskprisfastsettelsen uten videre vil bli satset på offentlige tilskudd. En eventuell

differanse mellom støttebehov og det beløp Stortinget vil bevilge, vil i så tilfelle ensidig komme til å ramme tilvirkene.

Dermed skulle i alle fall konturene av det omsetningssystem en fellesorganisasjon av fiskere og tilvirkere hurtig må føre til, være klar:

1. Omsetningen fra tilvirkere til eksportør må fullstendig sentraliseres.
2. Sentralen må som medlemmer omfatte alle firmaer som produserer og lagrer de varer den skal omsette.
3. Sentralen må etter konferanse med kjøperne fastsette priser ved salg til eksportørene, som må gjelde som minstepriser for bestemte terminer.
4. Salg fra sentralen til eksportør betraktes først å foregå i den pristermin eksporten foregår. fiskpriser som er betalt for de partier det gjelder, og gjennomføre prisutjevning ved omsetningen til eksportørene, delvis med offent-
5. I visse situasjoner må sentralen foreta sine

salg til eksportørene etter et nærmere bestemt kvotesystem.

6. Sentralen må foreta sine kjøp fra tilvirkerne til priser som står i rimelig forhold til de rå-
lige tilskudd.
7. I visse situasjoner vil sentralen bli nødt til å foreta sine kjøp etter et eller annet kvote-
system.
8. Sentralen kan ikke, hvis man vil opprettholde
individuell eksport, drive eksport for egen reg-
ning.

Betrakter man dette system nærmere, vil man finne at det tilsvarende prisreguleringssystem som har vært praktisert i årene etter krigen, og som myndighetene ikke har funnet å kunne fortsette med. Dette gjelder selv om man legger de rent sosiale tilskudd til fiskerne direkte på førstehåndsomsetningen, slik at sentralen kan kalkulere på basis av forretningsmessige råfiskpriser.

Det system som er skissert foran, vil sikkert bli enda vanskeligere å praktisere, og forbundet med enda større skadevirkninger enn prisregulering ved eksporten. For det første fordi utjevningen vil omfatte over 1000 råfiskkjøpere, mot hittil ca. 60 eksportører. For det andre fordi systemet vil være forbundet med et kvoteproblem, som det vil bli umulig å finne noen praktisk og brukbar løsning på.

Det kan innvendes at jeg har forutsatt at det vil bli ydet offentlige tilskudd til fellesorganet også etter at organet er kommet i virksomhet, mens utvalget uttrykkelig forutsetter at fiskerne og tilvirkerne selv skal bære den økonomiske risiko ved organets drift. Hvis myndighetene betaler tilskudd direkte til fiskerne for at fellesorganet kan kalkulere med forretningsmessig forsvarlige råfiskpriser, er det naturlig at næringen bærer den videre risiko da det jo vil være anledning til å innkassere ekstra gevinst når markedsprisene utvikler seg gunstig etter fastsettelsen av råfiskprisene, kan man si. Man må imidlertid ikke se bort fra at forutsetningen for at en ordning som utvalget har foreslått skal kunne gjennomføres, er at fellesorganet gis offentlig beskyttelse ved lov. Det må få enerett til omsetningen av de varer ordningen omfatter, og det kan ikke foregå salg av disse varer fra tilvirker til eksportør utenom sentralen. Det betyr at staten blir, man kan godt si, direkte engasjert i omsetningen, og det må være helt på det rene at i en situasjon der fellesorganets utjevningsskasse ikke disponerer tilstrekkelige midler til å dekke differansen mellom de priser eksportørene kan betale og tilvirkernes kostpriser, vil det fra tilvirkernes side bli reist påstand om offentlig ansvar for den nødlidende fisk og krevd offentlig tilskudd. Og staten vil vel vanskelig kunne fraskrive seg et slikt ansvar på grunn av de betydelige inngrep i de enkelte firmaers disposisjonsrett hele ordningen vil bety. Jeg skal nevne at det fra myndighetenes side har vært benektet at den prisutjevningsordning som har vært praktisert i årene etter krigen har innebåret noen offentlig garanti for priser og avtak. Imidlertid er det nå, etter at ordningen er opphevet, mer eller mindre er-

kjent at et slikt ansvar forelå. Da råfiskprisavtalen for 1958 ble behandlet i Stortinget, uttalte pris- og lønnsministeren, på et spørsmål fra Johannes Olsen, at når myndighetene ikke hadde funnet å kunne gå inn for å opprettholde den gjeldende prisregulering ved å tilføre Prisreguleringsfondet offentlige midler, så var det fordi ordningen innebar en offentlig prisgaranti.

Fra Torskefiskeutvalgets innstilling kap. XII punkt 3 siteres: «Som prisutjevningen har vært utformet, har den faktisk og tildels rettslig gitt tilvirkere og eksportører en viss prisgaranti.»

Jeg følger meg ganske overbevist om at dersom man søker å iverksette et fellesorgan som foreslått i Torskefiskeutvalgets innstilling, så vil det, som foran nevnt, bety innføring av et omsetningssystem som har minst

de samme skadevirkninger

som det system som ble praktisert fram til og med 1957-års fisk. Forskjellen vil ligge i at prisreguleringen under det foreslåtte fellesorgan vil bli lagt på omsetningen fra tilvirker til eksportør, mot tidligere på eksporten. Dermed vil statsgaranti for priser og avtak igjen være iverksatt, til tross for at utvalget uttrykkelig har presisert at det ikke vil gå inn for en slik statsgaranti.

Jeg tror ikke at Regjeringen vil gå inn for eller Stortinget vedta å stille en ubegrenset garanti for priser og avtak f. eks. ved inngåelsen av råfiskprisavtalene. Men jeg tror at den eventuelle Sentrals ledelse, i betraktningen av sin faktiske stilling, vil kalkulere med at når det er behov for det må staten gi tilskudd, og dette må få virkning for råfiskprisfastsettelsen. Når så tilskuddsbehovet er et faktum, kommer ikke staten utenom å bevilge de nødvendige midler. Dette vil være ensbetydende med å stille garanti.

Jeg vil også nevne et annet forhold som jeg synes må tillegges adskillig vekt. Tenker man seg i den situasjon, som er forutsatt vil oppstå, og som på grunn av selve utjevningsprinsippet må oppstå, at det skal ydes tilskudd til tilvirkerne ved salget til eksportørene, kan man være ganske overbevist om at søkelyset vil bli rettet mot eksportsektoren. Man vil stille spørsmål om den individuelle eksport sikrer maksimum av eksportinntekter, og det vil oppstå et sikkert uheldig spenningsforhold mellom sentralen og dens kunder, eksportørene. Torskefiskeutvalget tar bestemt avstand fra en eksportsentralisering og med klar begrunnelse. Men selv om man ikke regner med noen offentlig beskyttet eksportsentral, så ville det i tilfelle fellesorganet selv eller gjennom dataterselskap skulle delta i eksporten, skapes så stor usikkerhet både for de enkelte eksportører og for deres utenlandske kunder, at det ville være vanskelig å opprettholde en normal forbindelse. Kontoret for torskefiskeriene — Krisetorsk som det gjerne er blitt kalt — som ble opprettet i 1936, har i denne forbindelse gitt visse erfaringer. Kontoret skulle ha til oppgave å virke stabiliserende på prisene uten å gripe direkte inn i ekspor-

(Forts. side 20).

Justeringsforhandlingene

Forhandlingene om nytt lønnsregulativ gjelden-
de fra 1/1 1958 og klasseplasing av stillinger
(justeringer og normeringer) er først nylig av-
sluttet etter at de har vært ført mer eller mindre
kontinuerlig siden 22. oktober 1957. Når for-
handlingene har tatt så lang tid at de ikke har
kunnet sluttføres før nesten halvparten av ta-
riffperioden (1/1 1958—1/6 1960) er gått, har
dette mange årsaker. For det første dreier det
seg om et oppgjør for ca. 120 000 embets- og
tjenestemenn som innehar over 2 500 forskjel-
lige stillinger. Det sier seg selv at en avveining
av det innbyrdes forhold mellom et så stort an-
tall stillinger vil være en vidløftig affære. De
brogede organisasjonsforhold på embets- og
tjenestemannssiden vil også virke kompliseren-
de. De fleste av de interesserte enkeltorganisa-
sjonene står riktignok tilsluttet en av de tre
hovedsammenslutninger (Kartellet, Stafo, E.L.),
men de foreninger som står tilsluttet E.L. har
til nå hatt en meget selvstendig stilling innenfor
hovedsammenslutningen. Ikke få organisasjoner
står også utenfor hovedsammenslutningene.

Når staten ikke kan slutte noen avtale med
sine tjenestemenn uten at samtlige av disse
grupper i og utenfor hovedsammenslutningene
er med og får sin plass i Statens lønnsregu-
lativ, som etterhvert er blitt en meget kompli-
sert affære, er det rimelig at det tar sin tid.
Forhandlingsapparatet på statens side kunne
også ha vært mer effektivt. Ventelig vil den nye
«Tjenestetvistlov» komme til å bety en betydelig
rasjonalisering, slik at forhandlingene mellom
staten og tjenestemennenes organisasjoner kan
avvikles raskere. Vi skal ikke her ta opp alle
spørsmål som melder seg i denne forbindelse,
men nøye oss med å peke på behovet for å få
forhandlingene avviklet raskere enn hittil.

Statens *justeringstilbud* omfattet bl. a. følgen-
de punkter som har spesiell interesse for sosial-
økonomer:

1. Byråssefer som var plasert dels i lønnsklasse 18 og dels i lønnsklasse 19, plasseres nå alle i lønnsklasse 19.
2. Ekspedisjonssjefer (direktører) flyttes opp fra sjefsregulativets klasse 2 til sjefsregulativets klasse 3. Statssekretærer lønnes en klasse høyere enn ekspedisjonssjefer.
3. Stillingen som forskningssjef i Statistisk Sentralbyrå flyttes opp fra sjefsregulativets klasse 2 til sjefsregulativets klasse 3.
4. Stillingen som direktør for Statistisk Sentralbyrå flyttes opp fra sjefsregulativets klasse 3 til sjefsregulativets klasse 5.
5. Stilling som leder for kontor for områdeplan-
legging flyttes opp fra lønnsregulativets klas-
se 16 til klasse 17.
6. Høyt kvalifiserte konsulenter I som er tillagt
særlig krevende og ansvarsfullt arbeid kan gis

personlig opprykk en lønnsklasse fra 17 til 18.
Avgjørelsen vil måtte treffes av Lønns- og
prisdepartementet etter drøftelse i regjerings-
konferanse.

7. Stillinger hvortil det kreves høyere utdan-
nelse:

Man er villig til å drøfte spørsmålet om en
mindre endring i opptjeningstiden for alders-
tillegg når det gjelder stillinger med særlig
lang opptjeningstid (lektorer, adjunkter m. fl.)
På tilsvarende måte er man villig til å drøfte
spørsmålet om en bedring av avansementsfor-
holdene for andre akademikergrupper som
ikke har automatisk opprykksordning.

8. Spørsmålet om omgjøring av førstesekretær-
stillinger til konsulent II-stillinger og konsu-
lent II-stillinger til konsulent I-stillinger i
Sentraladministrasjonen føres det særskilte
forhandlinger om.

Normeringsforhandlingene for stillingene i sen-
traladministrasjonen unntatt Hovedstyret for
Statsbanene og Riksrevisjonen er nå avsluttet.
Det gjenstår forhandlinger om omgjøring av stil-
linger i en del institusjoner som har noenlunde
samme oppbygging som Sentraladministrasjonen,
f. eks. den norske stats Husbank.

Det samlede antall normeringer som er opp-
nådd er følgende:

*42 faste konsulent II-stillinger blir omgjort til
konsulent I-stillinger.* Dertil kommer ett personlig
opprykk. De nye stillinger er allerede under for-
handlingene fordelt på det enkelte kontor eller
avdeling innen vedkommende institusjon.

*74 faste førstesekretærstillinger er omgjort til
konsulent II-stillinger* og fordelt på de enkelte
departementer eller direktorater. Dertil er stilt
i utsikt noen personlige opprykk til utjevning av
eventuelle skjevheter som måtte oppstå etterat
de faste stillinger er besatt. Opprykkene blir å
foreta av Lønns- og prisdepartementet i samråd
med hovedorganisasjonene etter at forslag er
fremmet av vedkommende fagdepartement.

*100 faste sekretærstillinger er omgjort til før-
stesekretærstillinger* og fordelt på de enkelte de-
partementer og direktorater. Dessuten er stilt i
utsikt ca. 40 personlige opprykk fra sekretær til
førstesekretær. De personlige opprykk blir på
samme måte som for konsulent II-stillingene å
foreta av Lønns- og prisdepartementet etter sam-
råd med hovedorganisasjonene og etter forslag
fra vedkommende fagdepartement. Alle de nye
stillinger er forbeholdt personer med høyere ut-
dannelse.

Fordelingen av de nye konsulent II og første-
sekretærstillinger på de enkelte avdelinger innen
vedkommende departement eller institusjon skal
foretas etter arbeidets art. Det er forutsetningen
at det er de mest krevende og ansvarsfulle sekre-
tær- og førstesekretærstillinger som skal omgjø-
res. Avgjørelsen herav treffes av administrasjo-

nen, men det er en forutsetning at innstillingsrådet skal ha anledning til å uttale seg før bestemmelse herom blir truffet. Opprykk skal skje etter kvalifikasjoner. Administrasjonen kan sløyfe kunngjøring av de nye stillinger dersom den blir enig med organisasjonene om dette.

Hva betyr så plaserings- og normeringsoppgjøret for de statsansatte sosialøkonomer? Det er ikke mulig å besvare et slikt spørsmål eksakt så lenge flere av de nye avansementsstillinger ennå ikke er besatt. Vi skulle imidlertid tro at oppgjøret gjennomsnittlig vil gi om lag ett klasseopprykk for hver sosialøkonom i Sentraladministrasjonen. Dette er nesten like mye som det som ble oppnådd under det generelle oppgjør i fjor vinter, vel å merke fullt gjennomført. Oppgjøret slår imidlertid svært ujevnt ut. Enkelte departementer eller direktorater har kanskje fått få eller ingen av de nye avansementsstillinger, mens andre igjen har fått et relativt betydelig antall. Årsaken til dette er først og fremst at en ved fordelingen av de nye stillinger har tatt sikte på å skape mest mulig likhet i avansementsrekkene. Man har herunder lagt avgjørende vekt på at noenlunde likeverdig arbeid blir honorert likt.

Det er imidlertid en gruppe sosialøkonomer som praktisk talt ikke har fått noen forbedringer ved dette oppgjøret. Vi tenker på dem som arbeider ute i distriktene. Bortsett fra at lederne for kontorene for områdeplanlegging i fylkene er blitt justert opp, har få eller ingen av de mange økonomer som arbeider ved skatteinspektørkontorene og andre distriktsetater, fått noen forbedring. Få eller ingen av disse er medlemmer av Samfunnet, og man har hatt bare sparsomme opplysninger om deres tjenesteforhold. De som har forhandlet på vegne av Samfunnet har sett det slik at en først og fremst måtte vareta medlemmenes interesser. Ett er sikkert: Det kunne vært gjort ikke så lite for flere av økonomene i distriktsetatene. Det er her nok å vise til akademiker-tillegget som er helt generelt, men som ikke er blitt tilpasset noen akademikere i distriktene, bortsett fra i landbruks- og skogbruksetaten.

Som foran nevnt er ikke de nye avansementsstillinger besatt ennå, og det er noe uvisst hvor mange økonomer som vil vinne i konkurransen i de etater hvor de må konkurrere med tjenestemenn med annen utdannelse. Samfunnet vil nøye følge opp hvordan utfallet blir. Dette gjelder ikke minst spørsmålet om personlig opprykk for særlig kvalifiserte konsulenter I.

Justerings- og normeringsoppgjøret kan trygt karakteriseres som det beste som har vært for sosialøkonomer siden vi fikk det nye regulativ i 1948. Dette betyr likevel ikke at vi vil slå oss til ro med resultatet. Mange vil nok også bli skuffet over resultatet, og med rette. Vi håper imidlertid at vi alle kan glede oss over at avansements- og lønnsforholdene for sosialøkonomer i statens tjeneste rent generelt er blitt bedre.

K. P.

Torskefiskeutvalget

ten, men det tok ikke lang tid før kontoret i betydelig grad også deltok i eksporten. Erfaringene burde ikke friste til gjentakelse.

Det synes ikke som Torskefiskeutvalget har underkastet sitt forslag en tilstrekkelig analyse. I innstillingen er det bare løst skissert uten at det er tatt standpunkt til noen av de mange praktiske spørsmål som vil reise seg. Hadde utvalget tatt disse spørsmål opp til nøyere vurdering, kunne det neppe kommet til annet resultat enn at forslaget i sine konsekvenser strider mot de hovedretningslinjer utvalget foreslår blir fulgt, hva omsetningen angår, for å nå fram til bedre lønnsomhet i næringen.

Utvalget har også i sin innstilling pekt på, at det praktisk talt innen alle grener av fiskeproduksjonen er tildels betydelig overkapasitet, og at det er ønskelig med en viss reduksjon i antall bedrifter. Det sies bl. a. at det vil være ønskelig å få en begrensning i antall firma som driver tørrfiskeeksport. Det bør imidlertid ikke komme på tale å begrense antall eksportører ved å utelukke nye firmaer, sies det; denne oppgave må overlates til konkurransen.

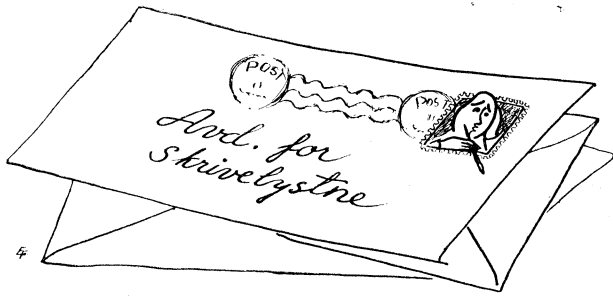
Det er grunn til å spørre på hvilken måte utvalget har tenkt at dets forslag til tilvirkersentral vil virke i denne henseende. Skal det fastsettes bestemte avregningspriser, gir erfaringene fra etterkrigstidens prisregulering de beste bevis for at det vil bli fastsatt avregningspriser som også dekker mindre rasjonelle bedrifter, selv om forutsetningene vil være at kalkylene baseres på «rasjonelle bedrifter». Det kan ikke herske tvil om at en sentralordning som foreslått vil hindre en naturlig avgang av bedrifter, til skade for hele fiskerinæringen.

Spør man om det er andre motiver til grunn for forslaget om fellesorgan enn det at det skal virke

prisstabiliserende,

får man et visst svar i de uttalelser utvalgets formann ved flere anledninger har kommet med om den «ufortjente konjunkturfortjeneste», som kjøperne oppnår ved at markedsprisene for de ferdige produkter stiger fra råfisken blir kjøpt til de ferdige varer eksporteres. Selvsagt kan det oppstå konjunkturfortjeneste, men alle som har hatt den minste befatning med fiskeomsetningen vet, at straks det skjer en oppgang i våre markedspriser, så slår det øyeblikkelig ut i prisene til tilvirker, og videre i prisene på råfisk. Fiske og produksjon foregår i dag mer kontinuerlig over året enn tidligere, og er ikke lenger konsentrert om månedene januar, februar og mars. På samme måte vil et fall i markedsprisene ute slå ut i fall i prisene til tilvirker, og fall i råfiskprisene, eller i begrensning av kjøpene, om råfiskprisene søkes holdt oppe ved fastsettelse av minstepriser. Dette under fri omsetning.

For et bestemt råfiskparti vil kjøperne oppnå ekstra gevinst (konjunkturfortjeneste) eller mat-

Stedstillegg?

Herr redaktør

Etter at stedstilleggskomiteens flertall har anbefalt geografisk differensiering av statens lønninger, har den misnøye som hersket blant postfolkene i Oslo, åpenbart skiftet oppholdssted og flyttet ut blant tjenestemenn i provinsen. Vi hadde ikke ventet at komitébehandlingen skulle gi et slikt resultat. Det var en stor overraskelse for oss, og avismeldingen har vært gjenstand for lange og inngående diskusjoner.

Etter de opplysninger som er gitt i avisene, ser det ut til at komiteen har tatt utgangspunkt i et fast forbruk som nærmest tilsvarende den forbrukssammensetning levekostnadsin-

deksen bygger på. Så vidt jeg husker, ble dette forbruket fastlagt i 1948—49 og må vel i dag nærmest betraktes som et noe stramt nødvendighetsforbruk. Siden den gang har realinntekten jevnt over sikkert steget med minst 30 prosent, og følgelig skulle det i dag bli noe mer av inntekten som kan brukes til andre ting enn akkurat det strengt nødvendige. Det er nettopp i denne delen av godesppekteret at vi i provinsen pris- og kostnadsmessig blir sterkere belastet enn befolkningen i de store sentra. Litt «finere» varer kan — når de bys frem i forretningene her — være avgjort dyrere enn f. eks. i Oslo. Når vi ønsker å bevege oss litt utenfor det vanlige utvalg av varer og tjenester som bys frem her, påløper straks ekstrakostnader som frakttillegg og/

eller reiseutgifter, som i mange tilfelle kan bli ganske store.

Endelig kommer så alt det som det ikke er mulig å skaffe. Jeg har hørt si at på de områdene kan vi jo spare penger. Ja, i blant er det vel så, men det går unektelig ut over behovstilsstillelsen. At dette er et ubehagelig faktum for mange, tyder de innenlandske flyttinger på. Fra 1946 til 1950 gikk befolkningen tilbake på den rene landsbygd og i en rekke «billige» byer, mens den steg med ca. 10 prosent både i Bergen- og Osloområdet hvor «alt er så dyrt». At dette ikke bare skyldes bedre sysselsettings- og avlønningssmuligheter, synes også komiteen å ha vært inne på, jfr. hva den sier om folk med høyere utdanning.

Det er langt fra min mening å polemisere bort alle de kostnadsforskjeller som stedstilleggskomiteen mener å kunne påvise. Men jeg tviler sterkt på at velferdsnivået i Oslo-, Bergen- og Trondheim-området er noe lavere enn i resten av Norge. Jeg tror heller tvert i mot. Det er derfor mitt håp at Statsgruppens styre på samme måte som det gjorde høsten 1957, avviser geografisk differensiering av Statens lønnsregulativ.

Provinsøkonom.

te tåle tap, alt etter som markedsprisene utvikler seg fra råfiskkjøpet til den ferdige vare selges, men slik fisket foregår i vårt land, vil det sikkert være praktisk umulig å tilbakeføre en del av den eventuelle konjunkturførtjeneste som en kjøper kan oppnå på et bestemt fiskeparti til de fiskere som leverte dette parti, og som et tillegg til den pris de fikk ved salget. Den prisutjevningsordning som utvalgets forslag vil nødvendiggjøre, må skje på den måte at det innkreves avgifter ved salget til eksportør når prisene betinger det, og utbetales tilskudd til tilvirkerne når de priser som oppnåes ved salg til eksportørene ligger lavere enn de fastsatte avregningspriser til tilvirkerne. Hele utjevningsordningen innebærer da, at de avgifter som innkreves reduserer kjøpernes betalingssevne overfor råstoffet, mens de tilskudd som utbetales øker deres betalingssevne.

Forutsetningen for at det, sett fra fiskernes side, skal ha noen hensikt å koble tilvirkerne inn i en slik utjevningsordning må være at de dermed, sett over en lengre periode, skal kunne legge beslag på en del av den fortjeneste tilvirkerne oppnår når omsetningen er fri.

At det veksler mellom tap og gevinst i tilvirking og eksport, er like naturlig som at det veksler mellom tap og gevinst i andre grener av forretningslivet, men ser man det over en lengre periode, med stigning og fall i konjunktorene, vil ikke de som driver forretning innen denne nær-

ing oppnå mer enn rimelig fortjeneste. I så fall ville det strøme kapital til næringen, som ville øke etterspørselen etter fisk og dermed råfiskprisene.

Hvis derfor fiskerne ikke kan gjøre seg noe håp om at de, sett over en lengre periode, vil kunne oppnå en bedring av råfiskprisene ved å beslaglegge urimelig fortjeneste på tilvirkerleddet, så vil ikke den foreslåtte ordning ha noen fordel fremfor en ordning med prisutjevning lagt direkte på førstehåndsomsetningen. De kan ikke oppnå stabilisering på noe høyere råfiskprisinivå om de trekker noen andre omsetningsledd inn i utjevningsordningen, uten at disse ledd må nøye seg med en urimelig lav fortjeneste, og det kan umulig være hensikten. I hvert fall kan ikke det offentlige medvirke til en slik utvikling.

Jeg har foran antydning at det problem å skape varig lønnsomhet i fiskerinæringen synes å være uløselig knyttet til det problem å finne fram til en hensiktsmessig

prisutjevningsordning

som kan motvirke de store variasjoner i råfiskprisene uten samtidig å innebære svakheter i andre retninger. Dermed ikke sagt at en utjevningsordning — hvor hensiktsmessig den enn er — alltid skal kunne hindre ulønnsom drift. En utjevning lagt på eksporten eller på omsetningen

fra tilvirker til eksportør vil ikke være brukbar, fordi svakhetene ved slik utjevning langt vil oppveie de fordeler i prisstabiliserende retning som utvilsomt kan oppnås.

Igjen står da å forsøke å gjennomføre en prisutjevning direkte ved førstehåndsomsetningen, og etter min mening er det den eneste løsning som vil være praktisk brukbar, selv om det også ved en slik utjevning vil hefte visse svakheter.

En utjevningsordning lagt på førstehåndsomsetningen vil fordre at oppgjør for fisken skjer gjennom fiskesalgslagene, og at disse foretar utjevningen gjennom fastsettelsen av utbetalingsprisene til fisker. En slik form for prisutjevning vil være forholdsvis enkel å gjennomføre bl. a. fordi den ikke vil omfatte tilnærmedesvis det samme antall kvaliteter og størrelser som en utjevningsordning lagt på omsetningen fra tilvirker til eksportør eller på eksporten vil gjøre. Eventuelle offentlige tilskudd kan i et slikt system fastlegges ved avslutningen av selve råfiskprisavtalen og overføres til fiskesalgslagenes utjevningskasser.

Man kan si at også ved en slik utjevningsordning vil man bryte den hovedregel utvalget har satt opp, at eksportprisene på de ferdige produkter skal virke tilbake til råfiskprisene. Til det kan svares at det nok i en viss grad vil bli tilfelle, men i et slikt system vil en endring i eksportprisene straks påvirke tilvirkernes råfiskkjøp og deres produksjonsopplegg, og dette vil sikkert påvirke fiskesalgslagene prisfastsettelse langt sterkere enn om utjevningen legges på omsetningen fra tilvirker til eksportør.

Kjøperne får i et slikt system anledning til å betale forretningsmessig forsvarlige råfiskpriser, og når fisken er kjøpt, overtar kjøperne det videre ansvar for den. De må tåle de tap en ugunstig prisutvikling medfører, men kan på den annen side dra full fordel av en eventuell gunstig prisutvikling.

De tilvirkere som ikke selv har eksportrettigheter har reist den innvending mot et slikt system at de blir presset mellom fiskesalgslagene på den ene side og eksportørene på den andre. I fallende marked vil eksportørene være tilbakeholdne i sine kjøp hos tilvirkernes, og det blir tilvirkernes som kommer til å bære den største økonomiske risiko. Men dette vil ikke bli tilfelle hvis man — som eksportørene har antydnet — letter adgangen til å bli medlem av eksportorganisasjonene, slik at alle regulære tilvirkere får full anledning til selv å eksportere sine varer. Så lenge

tilvirkerne får anledning til å betale råfiskpriser som er forretningsmessig forsvarlige, og ikke blir pålagt også å betale visse sosiale tillegg, og så lenge det står hvert enkelt firma fritt om det vil selge sin produksjon til andre eksportører eller selv eksportere, kan jeg vanskelig forstå at det kan komme på tale å yde noen offentlig garanti mot tap. Jeg tenker her på det man noe upresist kaller forretningsmessig tap.

Oppstår det imidlertid situasjoner som den klippfiskeeksporten i dag er oppe i på grunn av den ekstraordinære situasjon i Brasil, og man har grunn til å tro at man står overfor en midlertidig vanskelighet, reiser det seg selvsagt et spørsmål om ikke staten bør hjelpe vedkommende næring over disse vanskeligheter. I dette spørsmål er jeg enig med Torskefiskeutvalget som uttaler i kap. XII, punkt 3 bl. a.:

«Det kan forekomme at en gren av fiskerinæringen kommer opp i vansker som en må regne med er av forbigående karakter. Dersom det i slike situasjoner er av stor betydning å holde på innarbeidede markeder, kan det forsvares en ekstraordinær utjevningsordning til fordel for nødlidende produkter.»

Jeg anser det for sannsynlig at utvalget her har hatt i tankene en utjevning med offentlige midler.

Min konklusjon

når det gjelder spørsmålet om prisregulering og offentlige tilskudd til fiskerinæringen blir:

Prisregulering med sikte på å stabilisere råfiskprisene bør settes inn ved førstehåndsomsetningen og administreres av fiskesalgslagene. Offentlige tilskudd må, i den utstrekning de skal ydes, settes inn som direkte tilskudd til fiskerne enten som pristilskudd eller for å redusere driftsomkostningene. Bare i ekstraordinære situasjoner — som antydnet foran — bør det komme på tale å gi tilskudd ved eksporten. Produksjonen, omsetningen fra tilvirker til eksportør, og eksporten bør foregå friest mulig, dog med visse reguleringer hva angår bl. a. betalingsbetingelser, reklamasjonsbesiktigelser og reklamasjonsoppgjør, som man har innarbeidet gjennom eksportørenes bransjeorganisasjoner og som har vist seg meget fordelaktige. Disse reguleringer begrunner bl. a. kravet om at eksportørenes bransjeorganisasjoner bør beholde sin lovbeskyttelse.

Ørefesten

I april avholder Sosialøkonomisk Samfunn den tradisjonelle Ørefest på Restauranten på Sogn. Det er nå to år siden Samfunnet sist fant å kunne tildele sosialøkonomiske studerende «den røde øres orden», så noen nye kandidater til ordenen skulle vel i mellomtiden ha dukket opp, selv om vi i hvert fall kvantitativt er gått tilbake på disse årene.

I henhold til Bedækningsloven av 30. november 1939 ble det før Ørefesten i 1957 utferdiget en provisorisk anordning, som gir regler for ordenen, og som så vidt vi har brakt i erfaring ennå gjelder. Vi sakser litt fra den provisoriske anordnings bestemmelser.

«Den røde øres orden» finnes i tre grader:

«Huskors», som tilkjennegis ved en 5 - fem - øre som med myntsiden frem er festet til et bredt rødt silkebånd. Om mulig skal dekorasjonen bæres over venstre skulder.

«Skutilsvein», som tilkjennegis ved en 2 - to - øre som med myntsiden frem er festet til et rødt silkebånd, noe smalere enn det ovennevnte. Dette bånd bæres om halsen.

«Træl», som tilkjennegis ved en 1 - en - øre. Denne er også festet til et rødt silkebånd og bæres som Idrettsmerket og Marsjmerket i nærheten av brystlommen. I motsetning til disse merker kan «den røde øres orden» imidlertid bare benyttes på bedekningsfestene eller etter foreningens uttrykkelige samtykke.

Om betingelsen for erhvervelse av ordenen sier § 8 at økonomiske studerende kan bedekkes dersom de har utmerket seg ved «...påtagelig opptreden, støiende fremferd, utpreget dialekt...» eller på annen særegen måte. Dette kan kanskje virke litt upresist, og for å få en liten anelse

om hvilke krav som stilles, vil vi ta for oss listen over de sist dekorerte. Av disse 8 er det bare to som ikke har rukket å forlate Frederiksgate 3, nemlig Aina Uhde og Kjell Fiskvik. Aina (kjent under navnet Silvaina Pamp-anini) er bærerske av Huskors. For oss som kjenner henne syntes det naturlig at hun fikk som sin devise: Uhde er bra, men Aina er best. Kjell med tilnavnet Smilets mann er Træl. Som devise har han noe underlig på latin som det ikke har lyktes redaksjonen å oppspore opprinnelsen til. Imidlertid er også han tro mot sitt navn, for siden man ikke kan sitte under en forelesning og utbre smil, har Kjell tatt konsekvensen av dette og likeså godt dropet forelesningene siden han ble dekorert i 1957. Ole Steen-Larsen, som også er Træl, har riktignok tatt eksamen, men søker fremdeles tilbake til gamle trakter hvor han jevnlig synes å tape i sjakk. Det er muligvis som et plaster på såret at han praktiserer sin devise om å kaste jakka for å prøve lykken over bordtennisbordet. Å dømme etter de brøl som stiger opp i Store Lesesal fra kjelleren er han heldigere der.

Vi vil ikke driste oss til å si noe om de enkeltes bedekningssjanser ved kommende Ørefest. Det er vanskelig å være særpreget når det bare er en håndfull studenter, men i de mer tallrike kull som nå begynner å komme finnes det utvilsomt talenter. Som et apropos kan nevnes at det er blitt forsøkt å gjøre sjakkbrettet om til dambrett.

Man bør legge nøye merke til hvem som kommer til å sitte i Ordenskapitlet som forestår bedekningen. De vil i hvert fall ikke bli dekorert.

Boknytt

gis ikke misforstås og brukes uriktig, finner anmelderen det naturlig å trekke frem slike punkter som de her nevnte.

Det vil, for de fleste, koste en del tid å sette seg inn i hele systematikken i «Kjenn ditt marked», før publikasjonen kan brukes raskt og effektivt. For dem som bruker statistiske opplysninger av den art som legges frem i publikasjonen i særlig grad, vil imidlertid denne tid raskt være innspart, og det vil sikkert vise seg at det er en meget rentabel investering å gå til anskaffelse av publikasjonen. Anmelderen tror også at publikasjonen for mange næringsdrivende kan bety et insitament i retning av økt bruk av statistikk på en fornuftig måte, ikke minst på grunn av de eksempler på anvendelse av statistiske oppgaver som er tatt med i publikasjonen.

En god del av de oppgaver som foreligger i «Kjenn ditt marked» vil snart være foreldet. I den grad nyere oppgaver ikke foreligger, vil det heller ikke være behov for nye utgaver av publikasjonen. Når imidlertid nyere statistiske opplysninger foreligger for flere av de statistiske variable som det gis oppgaver for i publikasjonen, kommer også behovet for nye og ajourførte utgaver. Det vil sannsynligvis være for meget forlangt å be om årlige utgaver. Anmelderen håper imidlertid at Byrået her vil kunne se bort fra det dekadiske system og f. eks. gi ut en ny utgave hvert tredje år. Når det er gått 3 år fra nå av, vil verdien av den foreliggende utgave av «Kjenn ditt marked» være vesentlig forringet. Anmelderen vurderer publikasjonen i seg selv så høyt at han vil konkludere med at det ville være stor synd om man lot en slik verdiforringelse skje uten å gjøre mottrekk i form av å utgi ajourførte opplag. Anmelderen har lyst til også å trekke frem en annen ting i denne forbindelse. Den foreliggende publikasjonen er utvilsomt det beste tiltak som er gjort fra Byråets side når det gjelder å få folk til å bruke statistikk i sitt daglige arbeid på en fornuftig måte. Ut fra dette formål, å fremme en fornuftig anvendelse av statistisk materiale i det norske næringsliv, blir det hele lett et slag i luften dersom man lar det gå for lang tid mellom hver utgave av publikasjonen.

Harald Hanssen-Bauer.

Boknytt

J. E. Meade:

«*The Control of Inflation*».
(London 1958. 52 sider).

Den fremstående britiske økonomen J. E. Meade flyttet i fjor fra London School of Economics, hvor han hadde vært professor i en årrekke, til universitetet i Cambridge. Hans tiltredelsesforelesning, som var et innlegg i den meget aktuelle inflasjonsdebatt, er nå trykt og utgitt av Cambridge University Press.

Professor Meade legger fram et anti-inflasjonsprogram i ti punkter. Han understreker imidlertid at «det er enda viktigere å være i stand til å forhindre en eventuell framtidig deflasjon enn det er å stanse den pågående inflasjonen», og han hevder selv at den største fordelene ved de konkrete forslag han framsetter for å bringe inflasjonen under kontroll er at de egner seg like godt til å stimulere under en deflasjon som til å hindre prisstigning i en inflasjonistisk situasjon.

Hovedpunktet i professor Meade's program er at regjeringen «skal påta seg en absolutt bindende forpliktelse til å holde en nøyaktig definert prisindeks under et nøyaktig definert tak». Den indeksen Meade tenker seg i denne forbindelse skal omfatte bare innenlandsk produserte varer og tjenester og være helt rennet for all påvirkning via importandelen i disse varer og tjenester. (Dette er litt av en utfordring til statistikerne: hvor stor del av prisen for en hårklipping skal tilskrives frisorens konsum av importert mat?)

Professor Meade vil overlate kontrollen med indeksen stabilitet til en offentlig kommisjon, som skal ha myndighet til å sette i verk slike stabiliserings tiltak som for eksempel endringer i skatt på personlig inntekt. Videre innebærer hans program en slutt på de fri lønnsforhandlinger. Han foreslår at et offentlig organ skal legge fram beregninger over eventuelle inntektsforhøyelser som vil kunne forenes med stabile priser, og det skal så avgjøres av et voldsgiftsorgan om sysselsatte i bestemte næringer skal få større eller mindre lønnsforhøyelser enn gjennomsnittet. Endelig går professor Meade, som i mange av sine tidligere arbeider, sterkt inn for varierende valutakurser. Hvis, sier han, finanspolitikken hovedoppgave blir å sikre den indre stabilitet, må det i meget større ut-

strekning enn tidligere gjøres bruk av endringer i valutakursene som et middel til å sikre balanse i utenriksøkonomien.

Logikken i professor Meade's argumentasjon er det ikke noe å si på. Derimot tør det by på visse vanskeligheter å gjennomføre hans program i praksis. Økonomisk politikk er det muliges kunst. Man kan naturligvis si at fagorganisasjonene kan gi opp prinsippet om fri lønnsforhandlinger. Mange mener at de burde gjøre det. Men det er neppe særlig realistisk å tro at så vil skje.

I professor Meade's program for å oppnå indre balanse ligger hovedvekten på tiltak som påvirker konsumentenes kjøpeevne. Man kan da spørre hvordan dette ville ha passet under en slik utvikling som i 1958, da ikke bare Storbritannia, men også USA og mange andre land, opplevde det paradoks at en nedgang i den økonomiske aktivitet og øking i arbeidsløysa falt sammen med en fortsatt stigning i det innenlandske prisnivå, og det på tross av at prisene på importerte råvarer samtidig viste betydelig fall. Etter Meade's oppskrift skulle man da, for å holde hans indeks under taket, gått til et skritt som å skjerpe den personlige beskatning eller til andre tiltak som reduserte konsumentenes kjøpeevne. En indeks som den professor Meade selv foreslår, hvor virkningen av de lave importpriser heller ikke ville ha gitt seg utslag, ville selvsagt ha vist enda sterkere stigning enn den offisielle britiske levekostnadsindeksen viste i fjor, og den nødvendige kontraktive dosen måtte derfor ha vært ganske kraftig. Man må vel kunne si at dette ville ha vært en nokså eienoddmelig medisin under fjorårets økonomiske tilbakeslag i Storbritannia.

Men om ikke alle professor Meade's tanker virker like overbevisende, inneholder boken mange ting av stor interesse, og den anbefales som stimulerende lesning for alle som i tiden framover skal stelle med våre egne stabiliseringsproblemer. P. B.

Botheim

satt er debatt om mangt i Sosialøkonomisk Samfunn, er det neppe noen som vil bestride at Botheim har hatt et lykkelig grep på tingene. Hovedformålet med omleggingen av Sam-

funnets virksomhet, som alle var enige i, må en stort sett si er nådd. Foreningen står kanskje ikke så sterkt som de mest optimistiske hadde håpet, men pessimistenes og de nøkternes frykt er gjort til skamme, og de flestes forventninger er mer enn innfridd. Sosialøkonomisk Samfunn er blitt en yrkesorganisasjon som teller, en miljøskapende faktor av betydning, et virkelig samfunn for dem som dyrker sosialøkonomien. Og medlemmene har ikke unngått å merke at dette i høy grad er Botheims for-tjeneste.

Det er et par trekk ved hans ledelse av foreningen som det særlig kan være grunn til å ta seg ad notam. Det ene er at Botheim ikke er noen egentlig organisasjonsmann. Denne påstand, som enkelte kanskje vil stusse ved, betyr bare at han ikke er av dem som lar seg oppsluke av og identifisere med organisasjonsbyråkratiet — apparatet. Han har ikke tapt av syne den ting at Samfunnet skal være et trivelig sted hvor medlemmene kan komme sammen og like seg. Arbeidet i Samfunnet kan ikke måles ut i antallet konferanser, møter, skriv, forhandlinger, konti og protokoller. Vel så viktig er den uformelle og personlige kontakt mellom medmennesker, og her har Botheim vært en ypperlig formidler.

Det annet trekk er den vekt han har lagt på å bevare studentinnslaget i Samfunnet. Synkende studentkull og Samfunnets overgang til primært å være en yrkesorganisasjon innebar mulighetene for at studentene skulle bli borte i bildet. At dette trass i alt ikke er blitt tilfelle har vært til uomtvistelig fordel både for studentene selv og for kandidatmedlemmene. Det fellesskap av alle fagets dyrkere som er etablert i Samfunnet er noe en ikke ofte finner i andre yrkesorganisasjoner.

Ved disse to sidene av Botheims arbeid har det i høy grad lyktes å bringe over i den nye foreningen de beste tradisjoner fra den gamle.

Det blir både vanskelig og lett for Samfunnets nye formann å overta etter Botheim. Vanskelig fordi det er skapt en norm for formannsinnsats som stiller store krav. Lett fordi Samfunnet i dag er en vel etablert og spill levende forening som gir spillerom for idéer og initiativ.

For begge deler bringer vi Erik Botheim nok en gang vår takk.

H. J. A. K.

Læreningsnytt

Sosialøkonomisk samfunn

Tirsdag 7. april, kl. 19.30 i Restaurant Humlen, 3. etasje.

Foredrag av konsulent Reidar Melien: Energiforsyning — perspektiver.

*

Carl Anonsen om «Tradisjonstenkning og realiteter i boligpolitikken» på medlemsmøte 3-3

Anonsens selvironiske innledning var så elegant formulert, så omhyggelig improvisert, at fristelsen til å gjengi den in extenso er for sterk:

«Foredragets tittel er i allfall så pretensiøs og arrogant som noen godt kan forlange. Det må jo være innlysende at «Tradisjonstenkning» bare er en elskverdig omskrivning av en langt mer injurerende karakteristikk av andre menneskers tenkesett og realiteter — et plumpt forsøk på en slags objektivisering av foredragsholderens syn på verdien av egen åndsvirksomhet. Må jeg da på denne bakgrunn få lov å gjøre oppmerksom på at enkelte av de synspunkter som jeg nå har tenkt å gi etiketten «tradisjonstenkning» er beklemmende nær beslektet med synspunkter jeg selv har vært med på å føre i pennen ganske nylig, sogar i offentlige dokumenter. Det bør ikke forlede noen til å tro at dette foredrag er inspirert av ettertankens kranke blekhet, og at det er med meg som med Peer Gynt at jeg senere hen kom til andre resultater.»

Anonsen ga til å begynne med en oversikt over alminnelig kjente fakta og synspunkter når det gjelder boligpolitikken. Han tok utgangspunkt i *husleiereguleringen* som holder husleien i den eldre boligmasse i nærheten av førkrignivået slik at den eldre boligmasse blir dårlig utnyttet, mens etterspørselen etter nye boliger blir kraftig stimulert. Anonsen kom inn på den sterke stigning i byggekostnadene og konstaterte at *byggningsindustrien* har vist liten evne eller vilje til å rasjonalisere i takt med produktivitetøkningen i den øvrige industri. Mange hevder at de store offentlige subsidier, den omfattende offentlige finansiering og boligselskapenes monopolistiske stilling har fratatt byggningsindustrien de nødvendige motiver for å gjennomføre de produktivitetstiltak som trenges. En hovedfeil ved *subsidiene* er at de er altfor generelle og ofte går til folk som ikke har behov for slik støtte. Det er meningsløst at mange familier som i de første etterkrigsårene fikk billige

2½ prosent lån og dessuten nedskrivningsbidrag fortsatt skal subsidieres med nedskrivningsbidrag og billige lån; «det er meningsløs inntektsoverføring til mer velstående folk fra folk som kanskje har langt strammere budsjetter. Disse folkene burde nå betale normal rente og betale tilbake sine nedskrivningsbidrag». Avdragene på disse lånene er dessuten altfor små, 1% avdrag på ildfaste bygg og 1⅓% på trehus «må representere en meningsløs lang avdragstid i en tid når den tekniske utvikling går så fort som nå». En mulig ordning ville være at boligbankene overtok toppfinansieringen, eller at man nøyde seg med en kredittgarantiordning. Forsikringsselskapene kunne da sammen med sparebankene igjen direkte dekke behovet for førsteprioritetsfinansieringen, i stedet for at disse midler først kommer til disposisjon for boligbyggingen ved å gå omveien gjennom statsobligasjoner. *Kravene til egenkapital* er nå kommet så høyt at det er fare for at boligbyggingen mister noe av sin sosiale karakter. Derfor var det også da saken ble behandlet i Stortinget enighet om at kommunene burde tre støtte til ved å garantere for lån til egenkapital eller på annen måte. Anonsen streiftet også kravet om at de *enslige* må slippe mer til på boligmarkedet.

Det har vært pekt på den belastning boligproduksjonen betyr for vår valutabalanse og for den finansielle stabilitet, og på den uheldige virkning det har for byggeprisenes utvikling at produksjonskapasiteten i byggesektoren blir for sterkt belastet. Skolehusbyggingen og sykehusbyggingen må også gis høy prioritet. Det har vært reist tvil om hvor langt det er «riktig» å gå når det gjelder å dekke den store etterspørsel, en påvirkning eller inngripen i konsumentenes frie valg. Anonsen nevnte i den sammenheng at det er liten uenighet om at importreguleringen av biler er en så viktig inngripen i konsumentenes frie valg at vi ikke kan snakke om normale og sunne økonomiske forhold før importen av biler kan frigis.

Etter denne innledende oversikten, gikk Anonsen over til den mer frie drøfting. Han gjorde nokså inngående rede for sitt syn når det gjelder virkningene av husleiereguleringen. Det er særlig blitt reist krav om heving av husleiene i den eldre boligmasse for å oppnå en øking i sirkulasjonen. Beboerne av de billige, eldre boligene har innrettet hele sitt forbruk på de lave boligutgifter og har vanskelig for å omstille seg. Det var nettopp ved å heve husleiene for familier som bodde i brakkeleiligheter at man fikk dem til å godta flytting over i en ny leilighet. En må imidlertid være oppmerksom på at ¾ av den norske befolkning bor i egne hjem, og storparten av disse hjemmene er ført opp før krigen. Disse familiene har stort sett en meget lav husleie; ikke på grunn av husleiereguleringen, men fordi disse boligene ble ført opp under et ganske annet prisnivå enn det vi har i dag, og lånene er ofte betalt ned så langt at det som er igjen er avdragsfritt. Stadig flere eiere av 2-manns boliger i byene ser seg råd til å ta hele boligen i bruk, slik at

den andre familien blir etterspørret etter en ny bolig. Den husleien eieren får for leiligheten i 2. etasje spiller neppe noen avgjørende rolle. Det må også være på det rene at mange eiere av førkrigs eneboliger — boliger som gir lave utgifter, men har høy kredittverdighet — er en gruppe med stor betalingsdyktighet, for eksempel overfor slike dyrere forbruksvarer som biler. Anonsen la stor vekt på det forhold at dersom husleiene i den utleide boligmasse hadde fått stige noenlunde i takt med husleienivået i nye boliger, slik at det hadde blitt en slags paritet mellom husleiene, ville antakelig levekostnadsindeksen vært et sted mellom 5 og 10% høyere enn den er i dag. Ca. 65% av de nye boliger blir nå finansiert gjennom boligbankene, og denne finansiering har dekket mellom 70 og 75% av byggekostnadene i det enkelte tilfelle. Rundt regnet vil det si at omtrent 50% av investeringene i de nye boliger har vært dekket av kreditter gjennom de offentlige banker. Det er veldig mye sammenlignet med førkrigen, men det er ikke meget sammenlignet med andre vest-europeiske land som f. eks. Sverige, Danmark og England.

Anonsen kom inn på den personlige, private sparing og hva den har betydd for boliginvesteringen. Mellom 20 og 30% av investeringene dekkes av byggherren, og Anonsen tvilte på at en så stor del av de samlede boliginvesteringene noen gang tidligere har vært dekket ved sparing av personlige løpende inntekter som i dag. Foredragsholderen hadde også forsøkt å beregne verdien av de samlede subsidier. Han var kommet til at husleiestøtte til familier + renteforskjell mellom statsobligasjon og boligbankenes utlån + et rentetap på stønadslån svarende til statsobligasjonsrenten + administrasjonsutgifter for bankene i 1958 beløp seg til ca. 85 millioner kroner, eller medregnet stønadslån utbetalt i 1958 tilsammen ca. 150 millioner kroner, derav ca. 120 på staten og ca. 30 på kommunene. Endelig nevner vi at Anonsen ville foretrekke en ordning med full rentebetaling i samsvar med statsobligasjonsrenten — i øyeblikket 4—5% — mens det til gjengjeld ble hel avdragsfrihet i de første 10 år med senere avdrag på hele lånet — også på stønadslånet.

Norsk Statistisk Forening

hadde generalforsamling 13. mars. Som ny formann etter cand. oec. Hans Heli ble valgt byråsjef *Thomas Schiøtz*, Statistisk Sentralbyrå. Foreningens styre består ellers av avdelingssjef *Hans Bjaaland*, konsulent *Arne Amundsen*, avdelingssjef *Gabriel Winsnes* og konsulent *Per Sletten*.

Norsk Statistisk Forening har sitt neste møte fredag 10. april kl. 19.30 i Presseklubben, Klengenbergt. 5 IV, med foredrag av kontorsjef *Leiv Torgersen*, Arbeidsdirektoratet: «Forbedring av den norske arbeidsløshetsstatistikken».

Stipendier

Søknadsskjema for nedenstående stipendier fåes ved henvendelse til Utenriksdepartementets kontor for kulturelt samkvem med utlandet, Roald Amundsensgt. 6 IV, Oslo. Søknader sendes til samme kontor.

Finsk statsstipend 1959/60

Finnlands undervisningsministerium tilbyr ett stipend, stort f. mk. 154 000 (ca. n. kr. 3 465,—) for minimum 4 måneders forskning eller studier i Finnland i det akademiske år 1959/60, dvs. fra midten av september til begynnelsen av desember, eller fra midten av januar til begynnelsen av mai. Halve tiden må benyttes ved finsk universitet eller høyskole.

Stipendiet kan eventuelt deles mellom to kandidater. Søknadsfrist lørdag 4. april 1959.

Belgiske statsstipend 1959/60

Den belgiske stat vil sannsynligvis stille 2 a 3 stipend til rådighet for norske studerende til 8 måneders studieopphold ved belgiske universiteter og høyskoler i det akademiske år 1959/60.

Stipendiebeløpet vil antakelig bli fastsatt til b. frcs. 40 000 og forutsettes å dekke oppholds- og studieutgifter, men ikke reisen. Søknader må være kontoret i hende innen lørdag 18. april.

Redaktører :

Paal Bog — Erik Botheim

Redaksjonssekretær :

Arne Killingrød

Studentredaktør :

Dag Olsen

Redaksjonens adresse: Frederiksgate 3, Oslo

Sosialøkonomen utkommer med 10 nummer pr. år og sendes gratis til medlemmene av Sosialøkonomisk Samfunn.

Abonnementspris kr. 30.- pr. år.

Løssalg kr. 3.- pr. nr.

Henvendelser om abonnement og forsendelse rettes til UINVERSITETSFORLAGET, Karl Johans gate 47, Oslo

Tel. 33 71 43 - Postgiro 15 530

ANNONSEPRISER:

Bakre omslagsside kr. 300.-

1/1 side kr. 250.-

1/2 side kr. 150.-

1/4 side kr. 90.-

1/8 side kr. 55.-

1/16 side kr. 35.-

Statistisk Sentralbyrå,
Muningsgt. 16,
Oslo.